

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karmen Nagode

**Prednosti in pomanjkljivosti mehanizma obveznih
volitev**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karmen Nagode

Mentor: izr. prof. dr. Miro Haček

Prednosti in pomanjkljivosti mehanizma obveznih volitev

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI MEHANIZMA OBVEZNIH VOLITEV

Politična participacija je dobra tako za državljane kot tudi za politični sistem, večina razvitih demokracij pa se žal že kar nekaj časa sooča z naraščajočim trendom upadanja volilne udeležbe in z vse večjo politično demobilizacijo nasploh. Volitve niso sama najpogostejša oblika politične participacije, temveč tudi neločljiv del moderne demokracije, preko katerih volivci pooblastijo svoje izvoljene predstavnike, da slednji v njihovem imenu uresničujejo funkcijo oblasti. Ena izmed temeljnih načel demokratične ureditve naj bi bilo tudi načelo enakosti, po katerem naj bi imeli vsi državljani enake možnosti pri odločanju o skupnih zadevah. V praksi je to zgolj teoretična predpostavka, saj govorimo o neenakem zastopanju in vplivanju, ki sta žal sistematično usmerjena v korist privilegiranih državljanov. V iskanju rešitev zoper volilno abstinenco in pri zagotavljanju večje politične enakosti so obvezne volitve obravnavane kot eno izmed institucionalnih zdravil, ki naj bi dosledno povečevale volilno udeležbo ter zmanjševale socialno-ekonomske razlike med družbenimi sloji. Problemsko področje, ki je še posebej poudarjeno, pa je vdor v individualno odločitev in s tem kršenje svobode kot demokratičnega ideala.

Ključni pojmi: politična participacija, volilna participacija, volilna pravica, obvezne volitve, politična enakost

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF COMPULSORY VOTING SYSTEM

Political participation is good for the citizens as well as for the political system, but most developed countries have unfortunately been facing with the increasing trend of the decline in voter turnout and an increasing political demobilization in general for a significant period of time. Elections are the most frequent form of political participation as well as an integral part of modern democracy, enabling the voters to authorise their elected representatives to perform the function of authority on their behalf. One of the basic principles of democracy should be the principle of equality giving all citizens equal opportunities for deciding on common matters. However, in practice, this is only a theoretical assumption, since we are dealing with unequal representation and influence which are systematically oriented for the benefit of privileged citizens. When trying to tackle the problem of voting abstinence and assure a greater political equality, compulsory voting is considered to be one of the most institutional cures which should consistently increase voter turnout and reduce socio-economic differences among social classes. The problem field which is especially stressed is the invasion of the individual's right to make decisions for themselves and thus the violation of freedom as a democratic ideal.

Keywords: political participation, electoral participation, right to vote, compulsory voting, political equality

KAZALO

1 UVOD	5
1. 1 HIPOTEZI.....	7
1. 2 METODOLOŠKI PRISTOP	8
2 TEORETSKI OKVIR	9
2. 1 DEMOKRACIJA IN POLITIČNA PARTICIPACIJA.....	9
2. 1. 1 <i>OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE</i>	13
2. 1. 2 <i>PARTICIPACIJA IN NEENAKOST</i>	14
2. 2 VOLITVE	17
2. 2. 1 <i>VOLILNI SISTEM</i>	19
2. 2. 2 <i>VOLILNA PRAVICA IN NJENA NAČELA</i>	21
2. 2. 2. 1 Splošna volilna pravica.....	22
2. 2. 2. 2 Enaka volilna pravica	23
2. 2. 2. 3 Neposredna in posredna volilna pravica.....	23
2. 2. 2. 4 Svobodna volilna pravica	23
3 OPREDELITEV POJMA OBVEZNE VOLITVE	25
3. 1 RAZLIČNE OBLIKE UVELJAVLJANJA PO SVETU	27
3. 2 IZVOR OBVEZNIH VOLITEV	28
3. 3 OSNOVNI PRINCIPI DELOVANJA OBVEZNIH VOLITEV	31
3. 4 POGOJI ZA UVELJAVITEV OBVEZNIH VOLITEV	32
3. 5 OVIRE ZA UVELJAVITEV OBVEZNIH VOLITEV.....	33
4 PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI OBVEZNIH VOLITEV	36
4. 1 VPLIV NA POLITIČNI SISTEM	36
4. 1. 1 <i>VOLILNA UDELEŽBA IN LEGITIMNOST</i>	36
4. 1. 2 <i>DEGRADACIJA DEMOKRATIČNEGA PROCESA?</i>	38
4. 1. 3 <i>IZVEDBA VOLITEV</i>	39
4. 2 VPLIV NA POLITIČNE STRANKE IN INTERESNE SKUPINE.....	41
4. 2. 1 <i>VOLILNE KAMPANJE</i>	41
4. 2. 2 <i>OSTALE POSLEDICE</i>	42
4. 2. 3 <i>VPLIV NA INTERESNE SKUPINE</i>	43
4. 3 VPLIV NA VOLIVCE.....	44
4. 3. 1 <i>MOTIVACIJA</i>	44
4. 3. 2 <i>BOLJŠE INFORMIRANJE</i>	44
4. 3. 3 <i>ZMANJŠEVANJE NEENAKOSTI</i>	45
4. 3. 4 <i>POVEČANJE KORISTI VOLIVCEV</i>	48
4. 3. 5 <i>OSTALE POSLEDICE</i>	50
4. 4 LIBERALNI VIDIK	50
4. 5 DRUŽBENI VIDIK	55
5 OPUSTITEV IN MOŽNE ALTERNATIVNE REŠITVE	60
5. 1 PREDLOGI ALTERNATIVNIH REŠITEV	61
5. 1. 1 <i>DEMARCHY</i>	61
5. 1. 2 <i>POVEČANJE POMENA VOLITEV</i>	62
5. 1. 3 <i>JASNI VOLILNI ZAKONI</i>	63
5. 1. 4 <i>PRIMERNE KAZNI</i>	64
5. 2 NEKATERI DOPOLNILNI MEHANIZMI POVEČANJA VOLILNE UDELEŽBE.....	65
7 ZAKLJUČEK	67
8 LITERATURA	71

1 UVOD

»Man is by nature a political animal«.

Aristotel

Trend upadanja volilne udeležbe je nekaj, s čimer se sooča večina razvitih demokracij. In to navkljub dejstvu, da »so v zadnjih desetletjih za zahodne družbe značilne hitra rast izobrazbe državljanov ter boljše in cenejše informacijske tehnologije, ki omogočajo bistveno bolj množično in kvalitetnejšo participacijo v javnem življenju in političnem odločanju« (Brezovšek in drugi 2008, 158). Udeležba v demokratičnem procesu odločanja zaradi tega postaja eden od pomembnejših problemov modernih političnih sistemov, ki se reproducirajo na podlagi politične participacije, torej na podlagi sodelovanja državljanov v javnem oz. političnem življenju. Ideja demokracije kot sistema naj bi bila v osnovi ta, da se v njem omogoči vključitev vseh ljudi v odločanje o skupni usodi, to pa je v realnosti večinoma bolj teoretična predpostavka. Številni raziskovalci se tako ukvarjajo z vprašanjem od kod takšna politična apatija in čemu pripisovati prevladujoče negativno mnenje o vsem, kar se povezuje s političnim. Politika je na splošno na slabem glasu, včasih mogoče tudi upravičeno. Pa vendar gre v politiki za nekaj bistvenega in odločilnega. Politika je namreč pot do oblasti, oblast pa je odgovorna za skupno dobro. Premalokrat se namreč zavedamo, da »demokracija ne more trajati dolgo, če državljanji ne pomagajo oblikovati politične kulture, ki podpira demokratične ideale in njihovo uresničitev« (Brezovšek in drugi 2008, 8). Če se torej zanimamo za politiko, se v resnici zanimamo za to kako bomo živeli. In ker nam ne more biti vseeno kako bomo živeli mi in naši zanamci, to odgovornost na najbolj preprost način izvršujemo tako, da se udeležujemo volitev.

Trenutek, ko so pred nami volitve, je odločilni trenutek, ko za našo prihodnost postanemo soodgovorni. In ne samo to, »obstoj demokratičnih volitev izpolni tudi človeško potrebo državljanov po tem, da jih politični sistem, v katerem politično delujejo, upošteva« (Goati 1989, 1404). Seveda je razumljivo, da vsi ljudje iz takšnih in drugačnih razlogov nimajo volje, da bi se politično udeleževali. Nekateri so pač mnenja, da bo bolje, če zaradi nepoznavanja kandidatov oz. politike nasploh ali pa enostavno zaradi svojega nasprotovanja volitvam svojo izbiro prepustijo drugim.

Vendar s tem ne postanemo nevtralni do volilnih rezultatov. To zgolj pomeni, da damo ljudem z drugačnimi vrednotami in prepričanji večje možnosti, da le-te uveljavijo. »V stvarnosti zahodnih demokracij je participacija selektivna. Število državljanov, ki so udeleženi v politiki, ni le omejeno, marveč so nekatere skupine udeležene bolj kot druge« (Della Porta 2003, 63). To pa ni skladno s samimi prvinami demokracije, kjer smo vsi ljudje enaki in imamo enako možnost udeležbe pri oblasti. Če je torej pomembno, da se »glas posameznika in skupin sliši« (Brezovšek in drugi 2008, 252), naj bi v realnem političnem prostoru aktivno sodelovali vsi državljani. Žal govorimo o ravno nasprotnem pojavu. Volilna abstinenca in politična demobilizacija predstavljata resen problem modernih demokracij, sploh če politično participacijo dojemamo kot bistveno demokratično vrednoto.

Za volilno abstinenco oz. večje vključevanje državljanov v proces sprejemanja skupnih odločitev poznamo več institucionalnih zdravil. Eno izmed njih je tudi mehanizem obveznih volitev, ki ga v svetu v različnih oblikah uveljavlja okrog trideset držav in kjer volilna udeležba na vsakokratnih volitvah presega 90 %. Njegove prednosti po mnenju številnih strokovnjakov daleč presegajo normativne in praktične ugovore. Obvezne volitve po eni strani povečujejo politično participacijo in dajejo oblasti večjo legitimnost, po drugi strani pa odpirajo številna vprašanja o sami demokratičnosti tega mehanizma, saj gre dejansko za neke vrste prisilo, ki vsekakor ni v skladu z demokratičnimi prvinami, predvsem pa s predpostavko o svobodi posameznika. V iskanju primernejših rešitev zoper volilno apatijo tako nekako ostajamo v slepi ulici. Kot realistično ugotavlja Žagar, so namreč »volitve pomembna civilizacijska pridobitev zgodovinskega razvoja, ki jo je treba ohranjati, razvijati in izboljševati, saj zanje še nismo našli ustrezne zamenjave – instituta, ki bi drugače konstituiral politični sistem« (Žagar 1987, 72).

Cilj diplomske naloge je predvsem orisati sam pojem obveznih volitev, saj za številne ljudi slednje predstavljajo veliko uganko in sploh ne vedo, da v svetu funkcionirajo tudi takšni volilni sistemi. V teoretičnem delu bomo najprej razdelali temeljna pojma politične participacije in samih volitev, kar nam bo v kasnejši analizi obveznih volitev v veliko pomoč. Potem pa bom preko teoretične analize samega pojma obveznih volitev skušali predstaviti ključne prednosti in slabosti tega mehanizma, ki ga mnogi označujejo za najbolj učinkovit in dosleden način povečevanja volilne udeležbe. Pri tem nas bodo

zanimale tudi ključne posledice omenjenega mehanizma, tako tiste za volivce in politične stranke oz. volilne kandidate kot tudi tiste za sam politični sistem oz. državo. V določenih segmentih se bomo dotaknili tudi tistih držav, ki ta mehanizem poznajo, vendar iz takšnih in drugačnih razlogov razmišljajo o njegovi ukinitvi. Ali bi to privedlo do dramatičnega padca volilne udeležbe ali pa bi le-ta padla le v manjši meri – glede na to, da v državah z uzakonjenimi obveznimi volitvami slednje predstavljajo družbeno normo in so kot take splošno sprejete med ljudmi? Zanimalo pa nas bo tudi kakšne so možne alternative oz. modifikacije mehanizma obveznih volitev, sploh takšne, ki bi bile iz liberalno-normativnih vidikov bolj sprejemljive za širšo množico ljudi.

1. 1 HIPOTEZI

Glede na opredeljeni cilj diplomske naloge opredeljujemo dve hipotezi:

H1: Obvezne volitve zagotavljajo, da izvoljena vlada predstavlja voljo velike večine ljudstva in s tem zmanjšujejo politično neenakost.

S prvo hipotezo želimo dokazati predvsem to, da so obvezne volitve ob predpostavki, da je demokracija oblast ljudstva, edini učinkovit mehanizem doseganja takšne demokratične oblasti, ki dejansko deluje kot sistem, kjer je odločanje o skupni usodi omogočeno vsem ljudem in ne le tistim redkim, ponavadi privilegiranim izbrancem, ki se politično udeležujejo.

H2: Glavni argument proti uvedbi mehanizma obveznih volitev je dejstvo, da je prisila v volilni glas nedemokratična in negira svobodno odločitev kot eno izmed glavnih prvin demokratične ureditve.

Z drugo hipotezo pa želimo dokazati predvsem to, da obvezne volitve s svojo »obvezujočo naravo« kršijo demokratični ideal o individualni svobodi. Prav iz tega vidika jih zato številni kritiki označujejo kot nedemokratične, neliberalne in celo totalitaristične.

1. 2 METODOLOŠKI PRISTOP

V diplomski nalogi bomo za opis izbranega pojma raziskovanja in za ugotavljanje veljavnosti predstavljenih hipotez uporabili naslednje raziskovalne metode:

- **opisno (deskriptivno) metodo:** za razlago in opis pomembnejših pojmov, ki bodo služili kot teoretski okvir za nadaljnjo delo - ti pojmi se nanašajo predvsem na opredelitev značilnosti dveh ključnih pojmov, tj. politične participacije ter volitev;
- **analizo in interpretacijo sekundarnih virov:** za interpretacijo relevantnih podatkov iz monografij, strokovnih člankov, zbornikov, že opravljenih raziskav in internetnih strani – ti podatki se nanašajo predvsem na interpretacijo pojma obvezne volitve (ta metoda bo torej služila kot glavno orodje za potrditev oz. zavrnitev postavljenih hipotez);
- **mednarodno-primerjalno analizo:** za primerjanje podatkov različnih držav, ki so v različnih obdobjih in na različne načine uzakonile mehanizem obveznih volitev.

Radi pa bi poudarili tudi to, da se pri analizi opiramo na izključno sekundarne empirične podatke, torej na podatke iz že opravljenih raziskav. Ker je sama diplomska naloga torej povsem teoretska, predstavlja omejen domet sklepanja in pušča prednosti ter pomanjkljivosti obveznih volitev oz. posledice omenjenega mehanizma odprte za nadaljnjo empirično potrditev.

2 TEORETSKI OKVIR

2.1 DEMOKRACIJA IN POLITIČNA PARTICIPACIJA

Zdi se prav, da že v samem izhodišču pojasnimo, kaj pravzaprav štejejo za demokracijo. Demokracijo na splošno razumemo kot družbeno strukturo, ki posameznikom zagotavlja možnost neposredne ali posredne enakopravne udeležbe v procesu sprejemanja skupnih odločitev. V tem smislu pomeni politična demokracija obstoj in delovanje norm ter demokratičnih institucij, ki zagotavljajo odraslim posameznikom ali skupinam, da se na političnem trgu (ali dogovorno) svobodno in enakopravno odločajo med različnimi alternativami (Brezovšek in drugi 2008, 244). Klasične opredelitve demokracije poudarjajo vlogo legitimnosti, ki ji jo podeljujejo državljani s t. i. ljudskim pooblastilom, kjer gre pravzaprav za sprejemanje oz. soglašanje s temeljnimi odločitvami političnih ustanov in nosilcev oblasti. »Demokracija je oblast iz ljudstva, oblast ljudstva in oblast za ljudstvo: izvira iz ljudstva, pripada ljudstvu in jo je treba uporabljati za ljudstvo. Moč vladajočih izvira torej iz ljudskega pooblastila« (Della Porta 2003, 34). Ljudska suverenost, ki je v bistvu istovetna z demokracijo, tako izraža zamisel o tem, da oblast izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu, nosilci oblasti pa delujejo kot predstavniki ljudstva. Robert Dahl, eden izmed najvplivnejših politologov, ki so se ukvarjali s tem vprašanjem, je temeljno značilnost demokracije opredelil kot »zmožnost oblasti, da v okviru politične enakosti trajno ustrezajo prioritarnim zahtevkom državljanov« (Dahl v Della Porta 2003, 34). Da pa bi se to v praksi lahko uveljavilo, Dahl navaja še osem temeljnih zagotovil demokracije:

- svobodo ustanavljanja organizacij ali vključevanja vanje;
- svobodo izražanja;
- volilno pravico;
- pravico do tekmovanja za podporo in glasove;
- pravico biti izvoljen na politične funkcije;
- alternativne vire informacij;
- svobodne in poštene volitve ter
- institucije, zaradi katerih je vlada odvisna od glasovanja in drugih oblik izražanja političnih prioritete (Dahl v Della Porta 2003, 35).

Sodobne demokracije tako temeljijo na načelu ljudske suverenosti, po katerem je nosilec oblasti suvereno ljudstvo. Če pa naj oblast v tem primeru deluje kot primeren predstavnik ljudstva, mora biti le-ta na preference svojega ljudstva tudi odzivna. Oblast oz. njeni nosilci pa so lahko za želje in zahteve svojih državljanov dovzetni le v primeru, ko so slednje na določen način tudi izražene. Pri tem pa odigra ključno vlogo prav politična participacija.

Politična participacija je dobra tako za državljane kot tudi za politični sistem. Je notranje zaželen cilj in hkrati tudi sredstvo za druge cilje, saj varuje svobodo, spodbuja enotnost in pospešuje stabilnost. Pomembna je predvsem zato, ker bodo državljani, če imajo možnost politično participirati, oblast verjetneje sprejeli za legitimno. Predstavo participacije vzbuja sam pojem politike, ki se s svojim korenem sklicuje na grško polis; v agora¹ so udeleženci umovali, da bi v razpravi posegali v oblikovanje odločitev. Tako imenovana antična demokracija dejansko ohranja to prvino neposrednega poseganja. Pri sodobnih demokracijah pa gre za predstavniške demokracije, kjer odločitve sprejemajo posredniki, ki jih je izvolilo ljudstvo in ki jih ljudstvo pooblasti, da vladajo. Medtem ko predstavniška demokracija uvaja telo specializiranih predstavnikov, pa neposredna demokracija močno omejuje načelo pooblastila, ki ga obravnava kot orodje oligarhične oblasti. Če se predstavniška demokracija opira na formalno enakost en človek - en glas, pa je neposredna demokracija *participativna*, saj pravico do odločanja priznava le tistemu, ki dokaže svojo predanost javnim zadevam. Medtem ko je predstavniška demokracija pogosto zbirokratizirana in se v njej odločanje osredotoča na vrhu, pa neposredna demokracija vztraja pri zahtevi, da je treba odločanje kar se da približati ljudem. Čeprav je v pojmovanjih demokracije vedno prisotna napetost med predstavništvom in participacijo, pri čemer prvo v konkretnem razvoju demokratičnih institucij jasno prevladuje, pa je določena raven participacije brez dvoma nujna za to, da legitimira predstavnike (Della Porta 2003, 63-64).

Kaj sploh pomeni sam pojem politične participacije? »Politična participacija je participacija v procesu vladanja in priložnost za politično participacijo je v bistvu priložnost za večino zasebnikov (v primerjavi z javnimi uradniki in izvoljenimi politiki), da so udeleženi v procesu, s katerim se izbirajo politični voditelji ter oblikujejo

¹ Agora je starogrški vojaški ali ljudski zbor, kasneje označuje tudi trg kot središče javnega življenja v polisu (Leksikon Cankarjeve založbe 2003, 15).

in uresničujejo vladne politike« (Brezovšek 1995, 202). V širšem smislu pomeni vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti – od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije, v ožjem smislu pa pomeni tiste drže državljanov, katerih cilj je vplivati na politični proces (Della Porta 2003, 64). Participacija je lahko utemeljena na pravni osnovi ali pa na obstoju različnih subsystemskih teles, ki različnim interesnim skupinam zagotavljajo sodelovanje v procesih odločanja na različnih področjih družbenega življenja. V tej opredelitvi lahko poudarimo naslednje kriterije:

- o participaciji govorimo glede na posameznike,
- gre za prostovoljni proces,
- nanaša se na določeno dejavnost,
- usmerjena je k vplivanju na vlado (oblast).

Takšna opredelitev priznava tako horizontalno razsežnost (raven politične obveščenosti, ki je predpogoj za politično participacijo ter interes za politiko) kot tudi vertikalno razsežnost (vpliv na selekcijo voditeljev in vladno dejavnost). Čeprav je participacija behavioralni koncept, pa ima močne normativne poudarke. Mnogi jo priporočajo kot enega od dejavnikov uspešnosti (zahodnih) demokratičnih sistemov: zadovoljstvo s sistemom je zadovoljstvo s stopnjo in naravno participacije v njem. Do neke mere pa je participacijo mogoče upravičiti tudi v okviru funkcionalnih zahtev vsakega sistema vladanja, naj bo demokratičen ali ne. Tisti, ki ima politično oblast v svojih rokah, jo bo lahko verjetno izvrševal učinkoviteje, če bo dobro informiran o problemih, potrebah in vedenju državljanov, katerim vlada (Brezovšek 1995, 202).

Politična participacija označuje vse prostovoljne akcije, s katerimi skušajo posamezniki vplivati na oblikovanje javnih politik. Sam pojem torej označuje sodelovanje vseh zainteresiranih posameznikov v procesu opredeljevanja, oblikovanja, izvajanja in ocenjevanja javnih politik. Prostovoljnost posameznikov pa je pogojena tudi s političnim sistemom posamezne države. O prostovoljni politični participaciji posameznikov je težko govoriti v avtoritarnih političnih sistemih, pa tudi v nekaterih demokratičnih sistemih, kjer so volitve kot obliko politične participacije opredelili za obvezne (Axford 2002, 121).

Če na politično participacijo gledamo kot na obliko komuniciranja, v kateri običajno državljanji z različnimi dejanji posredujejo političnim institucijam določena sporočila, je

treba opozoriti na nujno dvosmernost tega procesa. Tudi državljani morajo biti namreč deležni sporočil, s pomočjo katerih si ustvarijo podobo razmer, po kateri presojujejo, ali na katerem področju in v kateri smeri participirati, se seznanijo z učinki svoje participacije in na tej podlagi ponovno presojujejo o svojih nadaljnjih dejanjih. Participacija je tako neizbežno povezana z obveščenostjo (Makarovič 2002, 69). Politična obveščenost je torej prvenstveni pogoj politične participacije.

Zakaj ljudje sploh participirajo? Kakšni so motivi za sodelovanje v političnih aktivnostih, ki sooblikujejo in vzdržujejo politično in družbeno realnost? Dolgo časa je veljalo prepričanje, da se posamezniki vključujejo v kolektivne akcije predvsem zato, ker na takšen način lažje uresničujejo svoje interese. Kasnejša dognanja pa zadevo preučujejo s povsem drugačnega zornega kota. Olson npr. trdi, da racionalno zasledovanje svojega lastnega interesa posamezniku narekuje, da se odreče sodelovanju v kolektivni akciji, in sicer z argumentom, da je neka javna dobrina kot cilj kolektivne akcije na voljo tudi tistim, ki niso nič prispevali za njeno vzpostavitev. Javne dobrine so namreč drugačne kot zasebne, so kolektivne, deljive in na voljo vsem, ne glede na to, koliko je kdo prispeval k njihovi realizaciji. Iz tega izhaja, da je za posameznika neracionalno, da se priključi skupini, katere članstvo narašča in doseže ali preseže prag reprezentativnosti. To posameznika odvrača od angažmaja, saj so stroški zanj večji od potencialnih koristi. Pomembno pa je poudariti, da politična participacija vsebuje poleg instrumentalno motiviranega tudi normativno, ekspresivno in tradicionalno motivirano delovanje (Adam 1991, 107). Govorimo torej o pojmu, ki bi ga lahko zaradi svoje posebne karakteristike, to je možnost udeležbe v javnem življenju in vplivanja na urejanje javnih zadev, opredelili tudi kot kvantitativni indikator kakovosti življenjske ravni. Politična participacija je sama po sebi del kvalitete življenja, vendar moramo tu opozoriti na pomembno dejstvo, da velja to v pravem pomenu besede le za politično participacijo v pluralistično-demokratskih sistemih. Samo v takih sistemih obstaja pojem državljan na osnovi civilnih, političnih in socialno-ekonomskih pravic (Adam 1991, 116).

2. 1. 1 OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE

Prav je, da na tem mestu navedemo tudi to, katera dejanja sploh štejemo za politično participacijo. Brezovšek navaja naslednje glavne oblike:

- glasovanje na lokalnih in državnih volitvah;
- glasovanje na referendumih;
- agitiranje in sodelovanje v volilni kampanji;
- aktivno članstvo v politični stranki;
- aktivno članstvo v skupini pritiska;
- sodelovanje v političnih demonstracijah, stavkah s političnimi cilji in podobne aktivnosti za spremembo javnih zadev;
- različne oblike državljanske nepokorščine, kot je npr. odklonitev plačila davkov ali pa kršenje predpisanega reda;
- članstvo v vladnih svetovalnih organih;
- članstvo v potrošniških svetih za industrijo v javni lasti;
- klientelistična vključenost v uresničevanje socialne politike;
- različne oblike skupnega delovanja npr. pri okoljevarstvenih problemih na lokalni ravni (Brezovšek 1995, 203).

Če smo prej politično participacijo označili tudi kot dvosmeren komunikacijski proces, bi lahko same oblike participacije glede na to razdelili v naslednji kategoriji: neposredno sprejemanje zavezujočih odločitev in posredno vplivanje nanje. V prvem primeru državljan uporablja predvsem medij *moči*, v drugem pa predvsem medij *vpliva*. Značilen primer prve oblike je udeležba na volitvah ali referendumu. Ker pa je takšna moč dejansko precej skromna in omejena (praviloma je v rokah tiste manjšine, ki participira tako, da prevzame javne funkcije), je za demokracijo običajno, da je velika pozornost namenjena tudi tistim oblikam participacije, ki pomenijo vplivanje na sprejemanje političnih odločitev. Teh oblik je več vrst, v grobem jih lahko razdelimo v dve kategoriji. Prva kategorija so *interakcije*, kjer gre za bolj ali manj krajša delovanja ad hoc narave, ki so usmerjena k nekemu konkretnemu cilju. Druga kategorija pa so razna članstva v *organizacijah*, kjer gre za manj intenzivna in k splošnemu cilju usmerjena razmerja. Pogosto pa se pri politični participaciji vsiljuje še ena razsežnost klasifikacije: razlikovanje med *konvencionalno* in *nekonvencionalno*. Če se konvencionalna oblika nanaša na neko ustaljeno, na pravilih temelječe delovanje, pa

nekonvencionalna ne pomeni nujno tiste, ki odstopa od formalnih norm, saj so mnoge njene oblike pod določenimi pogoji normativno dopustne in regulirane. Je pa sicer res, da nekonvencionalna participacija po družbenih normah ne velja za ustaljeno obliko doseganja političnih ciljev. Zgoraj navedene oblike se med seboj v realnosti seveda prepletajo, dosedanje analize pa so pokazale tudi na sicer ne tako močno, a vseeno značilno soodvisnost med njimi v večini proučevanih družb (Makarovič 2002, 69-70). Opisana klasifikacija je predstavljena v tabeli 2. 1.

Tabela 2. 1: Oblike politične participacije

POLITIČNA PARTICIPACIJA		KONVENCIONALNA	NEKONVENCIONALNA
sprejemanje zavezujočih odločitev (moč)		volitve, referendum, opravljanje javne funkcije	vstaja, revolucija, terorizem
vplivanje na odločitve	interakcije	stiki s politiki, prepričevanje drugih...	demonstracije, protestne akcije, državljanska neposlušnost, politične stavke...
	organizacije	članstvo v političnih strankah, gibanjih, interesnih skupinah	članstvo v »protestnih« organizacijah

Vir: Makarovič (2002, 71).

Preden nadaljujemo z našo teoretično analizo, pa se moramo neizogibno osredotočiti na izredno pomemben vidik politične participacije, ki nam bo v kasnejši razlagi obveznih volitev v veliko pomoč. Govorimo seveda o participaciji v povezavi z neenakostjo in neenakim vplivom državljanov.

2. 1. 2 PARTICIPACIJA IN NEENAKOST

V demokratičnih režimih je utemeljena in omogočena pravica do politične participacije zasidrana v pravno zajamčenih okvirjih, ki slehernemu posamezniku zagotavljajo enake formalne možnosti. Kot bomo videli v nadaljevanju, pa med posameznimi družbenimi skupinami v praksi obstajajo ogromne razlike.

Politična enakost in politična participacija sta temelja demokratičnih idealov ter sta načeloma popolnoma združljiva pojma. Pa vendar se v praksi med različnimi družbenimi skupinami pojavljajo različne ravni politične participacije, torej lahko

govorimo o neenakem obsegu političnega vpliva. Neenak vpliv pa predstavlja veliko dilemo predstavniške demokracije, v kateri je demokratična dovzetnost izvoljenih predstavnikov odvisna od participacije državljanov. To je vsekakor resen problem, tudi če participacije ne jemljemo predvsem kot predstavniški instrument, ampak kot bistveno demokratično vrednoto (Lijphart 1997, 524). Po raziskavi Milbratha (v Della Porta 2003, 67) dosegajo ob enakih pogojih najvišje ravni politične participacije:

- tisti, ki imajo višjo raven izobrazbe;
- tisti, ki prihajajo iz srednjega sloja, v primerjavi s tistimi, ki sodijo v delavski razred;
- moški v primerjavi z ženskami;
- ljudi v srednjih starostnih skupinah (ne premladi in tudi ne prestari);
- poročeni v primerjavi s samskimi;
- prebivalci mest v primerjavi s prebivalci podeželja;
- tisti, ki živijo v določenem kraju dlje, v primerjavi s tistimi, ki se naselijo na novo;
- tisti, ki sodijo k narodnostni večini;
- tisti, ki so družbeno angažirani in/ali vključeni v različne organizacije.

»Neenakost zastopanosti in vpliva nista naključno razporejeni, ampak sistematično usmerjeni v korist privilegiranih državljanov« (Lijphart 1997, 524). Čeprav so demokratični sistemi načelno egalitarni², v praksi političen vpliv posameznikov precej niha. Dejansko se torej socialna in ekonomska neenakost odražata tudi v politični neenakosti. Obstaja več resnih razlogov, zakaj bi nas morali problemi nizke politične participacije (predvsem nizke volilne udeležbe) in problemi razredne pristranskosti skrbeti. Nizka volilna udeležba pomeni neenako in družbeno pristransko udeležbo. Drugi razlog, zakaj bi morala biti nizka in neenaka volilna udeležba velika skrb, je v tem, da ima to, kdo voli in kdo ne, pomembne posledice na to, kdo bo izvoljen, in tudi na vsebino javne politike. Key je ugotavljal, kakšen je pomen skupinskih razlik pri glasovanju in neglasovanju. Prišel je do zaključka, da »politiki in funkcionarji nimajo nikakršne obveznosti, da bi se morali meniti za razrede in skupine državljanov, ki ne volijo« (Key v Lijphart 1997, 529). Po mnenju mnogih so tisti, ki ne volijo pravzaprav tudi nepomembni. Navsezadnje so izvoljeni odgovorni le svojim volivcem in ne celotni

² Opirajo se na splošno volilno pravico in potemtakem na načelo »en človek - en glas«, op.p.

populaciji. Poleg jasne povezave med družbeno-ekonomskim položajem in udeležbo obstajata še dve pomembni povezavi. Prva je jasna zveza med družbeno-ekonomskim položajem ter izbiro stranke in volilnim izidom³, druga pomembna vez pa je med vrstami strank, zlasti progresivnih proti konservativnim, in politik, ki jih te stranke uresničujejo, ko dobijo oblast. Čeprav skeptiki kritično ocenjujejo moč omenjenih povezav, pa so številne študije⁴ naletele na nepremagljiv dokaz, da je neenaka volilna udeležba povezana s politikami, ki dajejo prednost privilegiranim volivcem pred nepriviligiranimi (Lijphart 1997, 527-30). Povedano na kratko, politična enakost je zagotovo vsaj delno utopija, saj v demokracijah različne družbene skupine na neenak način izkoriščajo enake formalne možnosti za dostop.

Z vprašanjem (ne)enake participacije se ukvarja tudi teorija participativne demokracije, katere osrednja ideja leži v prepričanju, da naj pri odločanju v javnih zadevah sodelujejo vsi državljani. Za dosego tega cilja pa je nujno potrebno, da ljudje poznajo obstoječe možnosti za učinkovito participacijo pri odločanju, saj bodo potem verjetneje mislili, da je participacija vredna njihovega truda, poleg tega pa bodo verjetneje menili, da morajo biti kolektivne odločitve obvezujoče. Potrebujemo torej t. i. participativno družbo, ki vzgaja smisel za politično učinkovitost, neguje skrb za kolektivne probleme in prispeva k oblikovanju dobro obveščenih državljanov, ki so se zmožni trajno zanimati za proces vladanja (Held 2006, 212-15).

³ Po Lipsetovem slavnem izreku so volitve »odraz demokratičnega razrednega boja« (Lipset v Lijphart 1997, 529).

⁴ Npr. študija Paceka in Radcliffa iz leta 1995, kjer sta omenjena avtorja analizirala vse državne volitve v 19 industrijskih demokracijah od leta 1950 do 1990 in odkrila, da so glasovi levih strank neposredno odvisni od udeležbe; levi delež celotnih glasov se je povečal skoraj za tretjino odstotne točke za vsako odstotno točko porasta udeležbe. Skratka, raziskava močno podpira stališče, da je zelo pomembno, kdo voli in kako ljudje volijo (Lijphart 1997, 530-531).

2. 2 VOLITVE

»Volitve v predstavniška telesa in druge organe oblasti so v vseh demokratičnih državah sveta osnovno orodje uresničevanja oblasti in najrazpoznavnejše znamenje demokracije« (Haček 2004, 22). V nadaljnjem preučevanju se tako osredotočamo predvsem na volitve kot najbolj pogosto uporabljen način politične participacije. Volitve so zagotovo glavna, včasih celo edina izkušnja politične participacije za mnoge državljane. Da gre za najbolj značilen kanal le-te, je tudi razumljivo, saj so »volitve mehanizem selekcije političnih programov in nosilcev le-teh« (Adam 1991, 105). Volitve imajo v opredelitvi predstavniške demokracije osrednjo vlogo, posebej v prehodu od normativnih opredelitev k postopkovnim opredelitvam demokracije. Svobodne in poštene volitve ter institucije, ki jih oblikujejo izvoljeni, so neizogibno zagotovilo demokracije. »Predstavniški sistem ne more obstajati brez občasnih volitev, katerih cilj je doseči, da bodo vladajoči v svojem razmerju do vladanih odgovorni« (Sartori v Della Porta 2003, 35). Za demokracijo nepogrešljiva prvina je torej navzočnost tekmovalnih, poštenih in ponavljajočih se volitev. Ne zadošča že samo dejstvo, da volitve so: nujno je, da so volitve takšne, da je na njih dejansko tekmovanje med kandidati; nujno je, da je njihovo tekmovanje pošteno; in prav tako je nujno, da se volitve ponavljajo v pravilnem ritmu (in sicer tako, da se tisti, ki je bil izvoljen, tudi zaveda, da bo moral v določenem roku volivcem polagati račun za svoje delovanje). Volitve morajo dejansko delovati kot prvine, ki ustvarjajo občutek odgovornosti, tako da poglavitnim dejavnikom oblasti nalagajo obveznost glede na to, da vsebuje demokracija institucionalizirani sistem predstavništva, ki se udejanja preko svobodnega volilnega postavljanja nekaterih temeljnih organizmov (Della Porta 2003, 35).

Volitve so neločljiv del predstavniške, torej moderne demokracije tudi zato, ker po tradicionalni opredelitvi temelji mandat predstavniškega telesa na izraženi volji večine volivcev, ki jim je predstavniško telo tudi odgovorno. Volja volivcev se izraža ravno prek volitev kot akta, s katerim volivci dodelijo pooblastilo izvoljenim predstavnikom, ki naj v njihovem imenu uresničujejo funkcijo oblasti. S pravnega vidika dajejo volitve legalnost in legitimnost izvajanju oblasti nad državljani s strani izvoljenih članov predstavniškega telesa. S političnega vidika pa pomenijo volitve aktivno sodelovanje ljudstva pri oblasti, pravzaprav edino priložnost, ko ima ljudstvo v predstavniškem sistemu oblast (Grad 1996, 23).

Volitve so torej bistvo političnega procesa. Volitve so označene nič manj kot demokracija v praksi. Pomenijo namreč sredstvo, s katerim ljudstvo lahko nadzoruje svojo oblast. Funkcija volitev, kakor realistično ugotavlja Sartori, »ni v tem, da naredijo demokracijo bolj demokratično, temveč v tem, da jo naredijo možno. V trenutku, ko pristanemo na to, da so volitve potrebne, že tudi minimiziramo demokracijo, ker razumemo, da sistem ne more delovati sam po sebi. Potemtakem je jasno, da je smisel volitev v tem, da selekcionirajo vodstvo, ne pa, da maksimizirajo demokracijo« (Sartori v Goati 1989, 1404). Ljudstvo z volitvami sicer po eni strani izraža zaupanje svojim predstavnikom, vendar po drugi strani pomeni tudi izraz nezaupanja do njih. Če predstavniki zlorabijo svojo politično moč, lahko naslednjič volivci svoj dragoceni glas podelijo nekemu drugemu.

Zaradi različnih vrst volitev ter različnih volilnih sistemov je posploševanje o funkcijah in vlogah volitev težko. Kakorkoli že, Heywood navaja naslednje funkcije volitev (Heywood v Brezovšek 2002, 56):

- rekrutacijo politikov,
- oblikovanje vlade,
- zagotavljanje predstavništva,
- vpliv na javne politike,
- poučevanje volivcev,
- graditev legitimnosti,
- krepitev elit.

Iz opisa je mogoče razbrati dva nasprotujoča si pogleda. Prvi na volitve gleda kot na mehanizem, s pomočjo katerega je mogoče zagotoviti odgovornost voditeljev ter uvesti politike, ki na neki način izražajo javno mnenje. To je pogled na volitve »od spodaj« (*bottom up*) in obsega politično rekrutiranje, predstavništvo, oblikovanje vlade, vpliv na politike, ipd. Radikalnejši pogled na volitve pa poudarja vlogo volitev pri izvajanju nadzora oblasti in političnih elit nad prebivalstvom, tu pa gre za pogled »od zgoraj« (*top-down*) na volitve ter zajema gradnjo legitimnosti, oblikovanje javnega mnenja in krepitev elit (Brezovšek 2002, 56-57).

Volitve so danes edina legalna podlaga politične moči, ne pa tudi njen osnovni smoter; volitve ne ustvarjajo nove moči, temveč zagotavljajo legitimnost le-tej. Poleg zgoraj omenjenih manifestnih funkcij volitev, tako lahko razberemo še eno latentno funkcijo:

»V vseh družbah so volitve mehanizem transfera različnih vrst družbene moči v legitimno politično moč« (Goati 1989, 1405). Volitve tako pravzaprav omogočajo obnavljanje politično vladajoče skupine.

Volitev pa se ne zreducirati na popolnoma tehnično opravilo. »Volitve nosijo v sebi tudi nekaj skrivnostnega, neznanega, mističnega, nekaj, kar zagrabi ljudi, pa ni čista tehnika« (Lukšič 1990, 61). Morda tudi zato, ker gre pri volitvah vseeno za nekaj »višjega«. Navsezadnje so prav volitve tisti akt, s katerim ljudstvo v nekem danem redkem trenutku dejansko izvršuje svojo oblast in odloča o svoji prihodnosti. Trditev lahko podkrepimo še s teorijo javne izbire, ki temelji na predpostavki, da se posamezniki v političnem prostoru tako kot na trgu obnašajo racionalno in v skladu s svojimi interesi. Volivci naj bi se tako preračunljivo odločali med ponujenimi kandidati in svoj glas podelili tistemu, katerega politični program jim bo verjetneje prinesel največje koristi (in s tem potencialno boljše življenje). V tem smislu naj bi bile volitve predvsem instrumentalno dejanje racionalnega volivca (Mueller 1995, 349).

2. 2. 1 VOLILNI SISTEM

»Volilni sistem obsega predpise o volilni pravici, organizaciji volitev, postopku in tehniki volitev, o razdelitvi mandatov itd. Tako razumljen volilni sistem se imenuje tudi volilni sistem v širšem pomenu, kajti poznamo tudi pojem volilni sistem v ožjem pomenu, ki pomeni samo sistem razdelitve mandatov« (Grad 1996, 39-40). Volilni sistem bi lahko opredelili tudi kot enega izmed najpomembnejših sestavnih delov političnega sistema vsake države. Volilni sistem izraža in potrjuje temeljne politične odnose in oblike določene družbe ter s tem vpliva na delovanje političnega sistema. Prav tako je pomemben za politični položaj in vlogo človeka kot državljana ter za organizacijo oblasti in delovanje političnih organov in institucij. Z vidika načina sodelovanja različnih političnih sil pri izvajanju oblasti je pomembno, da volilni sistem določa način prihoda na oblast. Oblast določenih političnih sil v državi ni odvisna le od dejanskega razmerja le-teh, temveč v veliki meri tudi od volilnega sistema, predvsem od razdelitve mandatov (Grad 1996, 41). Kot trdita Cottert in Emeri, je vloga volilnega sistema, da dopusti bolj ali manj svobodno komunikacijo med vladajočimi in vladanimi (Cottert in Emeri v Brezovšek 2002, 55). »Lahko rečemo, da je volilni sistem centralni živčni sistem političnega sistema« (Brezovšek 2002, 15).

Pri oblikovanju in delovanju volilnega sistema imajo pomembno vlogo številni dejavniki, med njimi tudi politična struktura in razmerje sil v družbi, tradicija, dosežena stopnja demokratičnega razvoja, raven materialne in duhovne kulture, vladajoči vrednostni sistem v družbi, itd. Za demokratičnega štejemo tisti volilni sistem, ki omogoča:

- da imajo vsi odrasli prebivalci pravico glasovati za kandidate, ki bodo najbolj zastopali njihove interese;
- da imajo vsi glasovi enako težo;
- da je glasovanje svobodno brez vsake prisile;
- da so izvoljeni tisti kandidati, ki dobijo večino glasov in
- da so pravice manjšin zavarovane (Brezovšek 1990, 23-24).

»V kompetitivnih političnih sistemih imajo volitve še en učinek, na katerega teorija po pravici opozarja. Gre za vpliv volilne tehnike na število političnih strank in s tem tudi na vse politično življenje« (Goati 1989, 405). Volilni sistem v ožjem pomenu, torej kot sistem razdelitve mandatov, se včasih imenuje tudi volilna formula. V svetu obstajata predvsem dva osnovna sistema, in sicer večinski sistem in sistem sorazmernega (proporcionalnega) predstavništva. Vprašanje razdelitve mandatov je pomembno predvsem zato, ker je od načina razdelitve mandatov odvisna zastopanost strank v predstavniškem telesu, kar ima izredno pomemben vpliv na delovanje predstavniškega telesa in na politično življenje nasploh (Grad 1996, 40). Prednosti proporcionalnega sistema so v tem, da omogoča delitev mandatov med politične subjekte, ki so tekmovali na volitvah, v skladu s številom glasov, ki so jih dobili od volivcev. To pomeni, da so sorazmerno zastopane tudi manjše politične stranke. Vendar pa ta sistem ne omogoča volivcem neposredne izbire med kandidati – odločajo se namreč lahko le o strankah, ki so predložile svoje strankarske liste. V primerjavi s proporcionalnim sistemom, ki zahteva pri razdeljevanju mandatov zapletene matematične operacije, je večinski sistem predvsem enostavnejši in omogoča tudi osebno izbiro med kandidati. To sicer pomeni, da ne odraža pravega razmerja politične moči v državi in da v bistvu favorizira stranko, ki dobi največ glasov (Zajc 1998, 210). Zelo splošno rečeno, večinski sistem teži k oblikovanju dveh velikih strank ali stabilni koaliciji, ki sicer v večini primerov tekmujeta, vendar pa so razlike med njima zgolj v poudarkih. Zdi se, da proporcionalno predstavništvo nudi manj možnosti za dominacijo nad oblastjo tako sredine kot ekstremov političnega spektra. Vendar pa proporcionalni sistem sam po sebi, vsaj

institucionalno gledano še ne zagotavlja večstrankarstva, ki bi ustrezalo različnim političnim spektrom. Kakorkoli že, dejstvo je, da noben volilni sistem ne more preprečiti manipulacij, ko določena stranka dobi več oblasti oz. moči kot je njen delež volilnih glasov. Bistvo volilnega sistema je dejansko predvsem to, da omogoča mirno in kontinuirano zamenjavo političnih voditeljev (Brezovšek 1990, 26).

2. 2. 2 VOLILNA PRAVICA IN NJENA NAČELA

»Najpomembnejši element volilnega sistema je volilna pravica, ki je ena temeljnih političnih pravic, od katere je v veliki meri odvisen tudi značaj volilnega sistema in sploh političnega sistema v določeni državi« (Grad 1996, 40). Kot taki moramo volilni pravici nameniti nekaj več pozornosti.

Ob koncu srednjega veka se je med misleci, ki so se zavzemali za uresničitev načela o suverenosti ljudstva (naravnopravna šola⁵) oblikovala zahteva, da bi ljudje sami izvolili svoje predstavnike v predstavniško telo, ki bi svobodno in samostojno odločalo oz. sprejemalo zakone v imenu ljudstva. Ob tem se je pojavilo vprašanje, kakšna načela je potrebno oblikovati, da bodo volitve predstavnikov sploh demokratične, tj. da bodo vsem zagotavljale enake možnosti sodelovanja. Pojavilo pa se je tudi vprašanje, kako urediti sam postopek volitev, da bo slednji volivcem dejansko omogočal polno sodelovanje na osnovi enakosti in neposreden vpliv na sestavo parlamenta. Odgovor so prvi skušali oblikovati že predstavniki naravnopravne šole. John Locke npr. zahteva, da si ljudje izberejo svoje predstavnike na osnovi pravičnih in enakih meril. Virginijaska deklaracija iz leta 1776 je opredelila volilno pravico, ki jo imajo vsi ljudje, ki »izkazujejo stalen skupen interes in so povezani s skupnostjo«. Države t. i. zahodnega tipa demokracije so bile prve, ki so skušale zagotoviti enako volilno pravico, vendar so jo obenem do konca 19. stoletja tudi močno omejevale na določen krog upravičencev (bolj izobraženi, tisti, ki so plačevali davke, itd.). Obdobje po 2. sv. vojni je čas ponovne uveljavitve enake volilne pravice, ki se v večini evropskih držav razširi tudi na

⁵ Šola naravnega prava izhaja iz boja za človekove pravice v 16. in 17. stoletju, njeni predstavniki pa so poudarjali, da je bilo v začetku ljudstvo nosilec suverenosti, ki jo je preneslo na vladarja. Največji pomen naravnega prava je v tem, da na človekove pravice ne gleda kot na nek moralni problem, ampak kot na pozitivno pravno vprašanje; pravice obstajajo tukaj in zdaj, niso z ničemer pogojene, oblast jih mora priznati s posebnimi akti in razglasiti na svečan način ter jim zagotoviti učinkovito varstvo. Tako ravnanje oblasti postane kriterij njene legitimnosti. Oblast, ki ne spoštuje pravic posameznikov, ni legitimna in jo je mogoče zamenjati (Zajc 1998, 52).

ženske. Ta načela so bila sprejeta v mednarodne dokumente, kot npr. v Splošno deklaracijo o človekovih pravicah iz leta 1948, ki v svojem 21. členu določa, da »ima vsakdo pravico sodelovati pri opravljanju javnih zadev svoje države bodisi neposredno ali po svobodno izbranih predstavnikih«. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966 v svojem 25. členu podobno določa, da ima vsak državljan pravico in možnost »voliti in biti voljen na občasnih, splošnih, enakih in tajnih volitvah«, ki zagotavljajo volivcem prosto izražanje volje (Zajc 1998, 199-201).

V modernih demokracijah je volilna pravica tako ena izmed temeljnih pravic, ki omogoča slehernemu državljanu vplivanje na oblikovanje predstavniških teles in s tem posredno odločanje. Da pa se tako pomembna pravica lahko uresničuje, morajo biti zagotovljene določene predpostavke uveljavljanja volilne pravice. Gre za načela, ki jih razumemo tudi kot splošne civilizacijske pridobitve. Ta so: splošna in enaka volilna pravica, neposredna volilna pravica, svobodna izbira in tajnost glasovanja.

2. 2. 2. 1 Splošna volilna pravica

Splošna volilna pravica je pravica vsakega državljana, da voli. Državljanstvo je torej tisti temelj, ki omogoča glasovanje, ker predstavlja posebno povezanost med državo in državljanom. Gre za povezanost, ki vključuje tako medsebojne dolžnosti kot tudi medsebojne obveznosti. Od volitev so izključeni tujci in tisti, ki zaradi mladosti ali duševne bolezni ne morejo oblikovati in izraziti svoje volje. Volilna pravica se veže z določeno starostno mejo. Državljan jo avtomatično pridobi, v nekaterih državah pa obstajajo določeni pogoji za aktivno uresničevanje volilne pravice (registracija). Nasprotje splošne volilne pravice je omejena volilna pravica, ta lahko zajema le določene skupine ljudi, druge pa izključuje. V tem primeru seveda nikakor ne moremo govoriti o demokratičnih volitvah. Splošna volilna pravica obsega tako pravico voliti (aktivna volilna pravica) kot tudi pravico biti izvoljen (pasivna volilna pravica). Za pasivno volilno pravico so večkrat predpisani posebni ali strožji pogoji kot npr. višja starost, izobrazba, določen čas bivanja v državi in podobno (Grad 1996, 47). V praksi je tako prišlo do oženja načela splošne volilne pravice, kar je opravičeno s posebno zahtevo, da postanejo člani najvišjih političnih teles ljudje, ki so še posebej izkušeni in sposobni. Pasivna volilna pravica je na drugi strani omejena še z načelom o nezdržljivosti funkcij (Zajc 1998, 202-03).

2. 2. 2. 2 Enaka volilna pravica

Načeloma pomeni enaka volilna pravica to, da imajo vsi volivci pri volitvah v isto predstavniško telo enak položaj, oz. da ima vsak glas enako vrednost. Nasprotje enake volilne pravice je npr. večkratna volilna pravica, t. i. pluralni votum, ki pomeni, da imajo določene skupine ljudi več glasov. Volilna pravica tudi ni enaka, če ima določena skupina ljudi ali organizacija v nekem predstavniškem telesu v naprej zagotovljeno neko število mest, ki ni sorazmerno s številom njenih pripadnikov. Izigravanje enake volilne pravice je končno mogoče s t. i. volilno geometrijo, s katero je velikost oz. obliko volilnih enot mogoče preoblikovati tako, da je izražena volja volivcev bolj skladna z željami določene oblastniške skupine. Poseben primer odmikanja od enake volilne pravice je sam po sebi t. i. večinski volilni sistem. Ta namreč omogoča, da so upoštevani samo glasovi za tistega kandidata, ki je dobil večino glasov, glasovi za ostale kandidate pa v tem primeru sploh ne štejejo (Grad 1996, 51-52).

2. 2. 2. 3 Neposredna in posredna volilna pravica

Volilno pravico neposredno uveljavljamo, ko sami brez posrednikov glasujemo za člane predstavniških teles, posredno pa takrat, ko izberemo posebne predstavnike ali elektorje, ki nato sami izvolijo neposredno potrebno število članov predstavniškega telesa. Če so posredne volitve prevladovale na začetku oblikovanja volilne pravice, pa se je z utrjevanjem moderne demokracije povsod uveljavilo spoznanje, da so neposredne volitve dosti bolj demokratične. Posredne volitve lahko namreč izkrivijo pravo voljo volilnega telesa, nanje imajo lahko dominanten vpliv vodilne politične stranke ali interesne skupine. Neposredne volitve pa v dosti večji meri zagotavljajo odgovornost izvoljenih in spodbujajo interes državljanov za sodelovanje v političnem procesu (Zajc 1998, 205).

2. 2. 2. 4 Svobodna volilna pravica

Volilno pravico lahko v celoti uveljavljamo le, če resnično svobodno in neovirano izbiramo med več kandidati za isto mesto na volitvah za določeno predstavniško telo (predpostavljeno je, da so kandidati in njihovi programi različni in razpoznavni). Svoboda volitev obsega tudi pravico vsakega volivca, da uveljavi svojo volilno pravico

ali pa ne. Gre torej za to, da ima vsak volivec pravico, da se svobodno opredeljuje pri glasovanju in da ga pri tem nihče ne sme ovirati ali kako drugače vplivati na njegovo odločitev. Drugi vidik svobodne volilne pravice se nanaša na vprašanje, ali vsakdo uveljavlja svojo volilno pravico ali pa jo je dolžan uveljaviti, kar bi v bistvu pomenilo dolžnost volivca, da voli. V prvem primeru se šteje volilna pravica za osebno pravico, ki jo lahko vsakdo svobodno uveljavlja po svoji presoji in pomeni enega temeljnih vidikov svobode osebnosti. Po tem nazoru volilna pravica izhaja iz ljudske suverenosti in je zato neodtujljiva. Po drugem stališču pa je volilna pravica neke vrste družbena funkcija oz. javna služba in je kot taka obvezna, zato bi lahko namesto o volilni pravici govorili o volilni dolžnosti. V obrambo obveznega glasovanja se pogosto navajajo praktični razlogi, predvsem potreba po zmanjšanju volilne abstinence. Načelo svobodne volilne pravice je tesno povezano z načelom tajnosti glasovanja. Tajnost je predpogoj svobodne volilne pravice in je potemtakem tudi sestavni del demokracije. Vsaj na volišču mora biti tako zagotovljeno, da ne more nihče izvajati pritiska na volivca. V praksi se to zagotavlja na način, da volivci volilne glasovnice izpolnjujejo tako, da jih pri tem nihče ne more motiti ali opazovati. Nasprotje tajnih volitev so javne volitve, na katerih se volivec javno opredeli za koga glasuje (značilno predvsem za avtoritarne sisteme) (Grad 1996, 54).

3 OPREDELITEV POJMA OBVEZNE VOLITVE

»Kjer se jih malo vmešava v sprejemanje odločitev, je malo demokracije; več kot je participacije pri odločanju, več je demokracije« (Verba in Nie v Engelen 2007, 24). Splošna volilna pravica je danes dojeta kot nujen in neizogiben pogoj demokracije. Kaj pa univerzalna, splošno razširjena volilna participacija? Ali naj bo volilna pravica dopolnjena kot uzakonjena dolžnost, da bi se ta cilj izpolnil? Medtem ko naj bi bila volilna pravica kot t. i. družbena norma prisotna v številnih demokratičnih državah, jo je le manjše število držav povzdignilo v uzakonjeno državljansko dolžnost. Kakorkoli že, na obvezne volitve lahko vsekakor gledamo kot na sredstvo, ki zagotavlja visoko volilno udeležbo in povečuje legitimnost reprezentativnih institucij ter političnega sistema na splošno. Pa vendar nekaterim zaradi svoje obvezujoče narave predstavlja popolni absurd. Prednostim in slabostim obveznih volitev bomo v nadaljevanju posvetili še veliko pozornosti, pred tem pa je potrebno opredeliti sam pojem in ugotoviti, v kolikšni meri in na kakšen način se omenjeni mehanizem pravzaprav uresničuje v praksi.

Pri sami opredelitvi pojma obvezne volitve poda najbolj jasno in preprosto definicijo S. Jackman: »Pojem obvezne volitve se nanaša na sistem zakonov in/ali norm, ki svobodne državljane obvezujejo k udeležbi na volitve. Obvezne volitve pogosto spremljata sistem obvezne volilne registracije in kazni oz. sankcije za neudeležbo – ponavadi so to globe ali pa zavrnjene določene državne storitve in koristi« (Internet 1).

Obvezne volitve štejemo kot eno izmed institucionalnih zdravil za volilno abstinenco. Na podlagi študij od 30-ih let tega stoletja do 80-ih in 90-ih kar precej vemo o institucionalnih mehanizmih, ki lahko povečajo volilno udeležbo. Poleg obvezne volilne udeležbe so to na primer tudi nezapletena pravila o registraciji volivcev, sorazmerno nepogoste volitve in volitve ob koncu tedna⁶. Vse te študije od 30-ih let naprej so ugotovile, da je obvezna volilna udeležba posebej učinkovita metoda doseganja visoke

⁶ Lijphart je mnenja, da je v primeru ugodnih ostalih institucionalnih spremenljivk, kot so samodejna registracija volivcev, visoko proporcionalni volilni sistem, neprepogoste volitve, izvedene na vikend in močno politizirano okolje, mogoče doseči skoraj vsesplošno udeležbo brez obveznega glasovanja (Lijphart 1997, 539). Hill poleg omenjenih institucionalnih spremenljivk omenja tudi t.i. karakter volitev. Ta se nanaša na to, kako tekmovalne, pomembne in posledične pravzaprav so. V primeru volitev kot tesne bitke med dvema programsko različnima strankama in v primeru volitev, kjer zmagovalec dejansko uresničuje svoje volilne obljube, lahko zagotovo pričakujemo višjo volilno udeležbo (Hill 2006, 211)

udeležbe – kljub na splošno nizkim globam, ohlapnemu izvajanju in tajnosti glasovanja, kar pomeni, da glasu ni mogoče kar tako izsiliti. Obvezne volitve torej ni prava oznaka, saj je v praksi mogoče zahtevati le udeležbo na voliščih; zato je najmanj vsiljiva, vendar učinkovita oblika obveznih volitev zahteva, da se na dan volitev državljan pojavi na volišču, ne da bi se moral podpisati ali celo sprejeti volilni listič⁷ (Lijphart 1997, 526). Za potrebe diplomske naloge bomo v nadaljevanju vseeno uporabljali termin obvezne volitve, a ob zavedanju, da vsebinsko ta termin določa obvezno volilno udeležbo.

Raziskave so pokazale, da je prišlo v državah, ki so uveljavile obvezne volitve, do občutnega porasta volilne udeležbe (tudi tam, kjer so kazni za neudeležbo zelo majhne in tudi tam, kjer zakon in praksa dovoljujeta najrazličnejše izgovore). Toda v smislu racionalne izbire ta fenomen zlahka pojasnimo. Kot trdi Lijphart, je udeležba namreč problem kolektivne akcije, ki pa je nenavadna, kajti udeležba ima za posledico tako nizke stroške kot nizke koristi. To pomeni, da motivi za obvezne volitve, pa naj bodo ti še tako majhni, lahko kljub vsemu nevtralizirajo velik del stroškov volitev. Teorija racionalne izbire nudi temeljne normative za upravičevanje obveznih volitev. Splošno zdravilo za težave kolektivne akcije je, da jih preprečujemo s sredstvi zakonitih sankcij. Za problem kolektivne akcije pri udeležbi to pomeni, da državljanom ne bi smeli dovoljevati delati po svoje, to pomeni, da bi se morali obvezno udeleževati volitev (Lijphart 1997, 538-539).

Razen tega, da obvezne volitve učinkovito izboljšujejo udeležbo v praksi, je zelo močna tudi temeljna logika obveznih volitev kot egalitarnega instrumenta. Kot dokazujejo Verba in drugi (v Lijphart 1997, 526-27), potrebuje človek, ki hoče politično participacijo povsem izenačiti, tako »strop« (predpisani maksimum) in »tla« (predpisani minimum) raznovrstnih aktivnosti. Za volilno udeležbo to pomeni, da je vsakemu državljanu dodeljen en in samo en glas. Tak »strop« veliko prispeva k izenačevanju politične participacije, vendar ne izloča možnosti, da se bodo državljanji razlikovali pri uporabi te svoboščine. Udeležba je navadno povezana z družbeno-ekonomskim statusom. Zato bi bilo morda potrebno, da bi namestili »tla« tudi pod politične dejavnosti, da bi jih naredili obvezne (Lijphart 1997, 526-27).

⁷ Tako pravilo je bilo na Nizozemskem od leta 1917 pa do odprave obveznih volitev v 70-ih letih (Lijphart 1997, 526).

V skoraj vseh državah, ki poznajo obvezne volitve, so bile slednje uvedene v prvi polovici 20. stoletja, kmalu po razširitvi splošne volilne pravice in po političnemu organiziranju delavskega gibanja v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju. Ravno v tem času so se v nekaterih ameriških državah vršili poskusi vpeljave obveznih volitev. V Severni Dakoti (1898) in Massachusettsu (1918) so jih dejansko nameravali zagotoviti v svojih ustavah, vendar tega njihovi zakonodajalci v praksi nikoli niso udejanili (Internet 1). Med starejšimi demokratičnimi državami, ki so uveljavile mehanizem obveznih volitev, najdemo Belgijo, Avstralijo in Luksemburg. Nekatero ostale države, kot so Nizozemska (1970), Venezuela (1993) in Avstrija (ne dolgo tega), so omenjeno uzakonjeno zahtevo ukinile potem, ko je bila uveljavljena že številna desetletja. V številnih državah so obvezne volitve previdno uveljavili le na subnacionalni (lokalni) ravni, ali pa so uporabljene le na posebnih tipih volitev (Internet 2).

3. 1 RAZLIČNE OBLIKE UVELJAVLJANJA PO SVETU

Države, ki poznajo mehanizem obveznih volitev, se med seboj razlikujejo po striktnosti uveljavljanja in po sankcijah za volilno neudeležbo. Države, ki *striktno uveljavljajo* obvezne volitve, so naslednje: **Argentina** (neobvezne volitve za državljane nad 70 let), **Avstralija**, **Belgija**, **Braziliya** (za starejše nad 70 let in nepismene so neobvezne), **Čile**, **Ciper**, **Ekvador** (za starejše nad 65 let in nepismene so volitve neobvezne), **Fidži**, **Liechtenstein**, **Nauru**, **Peru** (neobvezne za državljane nad 70 let), **Singapur**, **Švica** (le v kantonu Schaffhausen), **Turčija** in **Urugvaj**. Države, ki *manj striktno uveljavljajo* mehanizem obveznih volitev, pa so naslednje: **Bolivija**, **Kosta Rika**, **Dominikanska Republika**, **Egipt** (velja le za moške), **Francija** (le volitve v senat), **Gabon**, **Grčija**, **Gvatemala**, **Honduras**, **Italija**, **Luksemburg** (neobvezne volitve za državljane nad 70 let), **Mehika**, **Panama**, **Paragvaj** (neobvezne volitve za državljane nad 75 let), **Filipini** in **Tajska** (Internet 3).

Belgija ima najstarejši obstoječi sistem obveznih volitev, uveden že leta 1892 za moške in leta 1949 za ženske. Polnoletni državljani, ki ne volijo, so kaznovani z določeno globo, če pa se ne udeležijo vsaj štirih zaporednih volitev, lahko izgubijo volilno pravico tudi za 10 let, volilni abstinenti pa se soočajo tudi s težavami pri zaposlovanju v javnem sektorju. Avstralci poznajo obvezne volitve od leta 1924. Volivci so tu sicer obvezani, da se pojavijo na volišču, vendar pa lahko odidejo ne da bi izpolnili volilno

glasovnico, seveda potem ko se registrirajo na posebnem mestu. Abstinenti plačajo kazen med 20 in 50 avstralskimi dolarji, če pa slednjega nočejo plačati, lahko pristanejo celo v ječi (kar pa je bolj kazen za neplačilo globe kot pa kazen za neudeležbo na volitvah). V Boliviji so leta 1952 volivci pričeli dobivati posebne identifikacijske kartice, ki dokazujejo njihovo udeležbo na volitvah. Brez omenjene kartice se lahko celo zgodi, da na banki preprosto ne morejo dvigniti denarja. V Grčiji imajo lahko volilni abstinenti hude težave pri pridobivanju novega potnega lista ali voziškega dovoljenja. V Mehiki in Italiji sicer ne poznajo formalnih sankcij za neudeležbo, obstajajo pa družbene oz. arbitrarne sankcije. V sklop t. i. neškodljivih sankcij v Italiji npr. uvrščajo tudi to, da težko dobiš dnevno varstvo za otroka. Singapur je ena izmed držav, kjer so volilni abstinenti odstranjeni iz seznama registriranih volivcev, dokler se ponovno ne prijavijo vanj in ob tem ne podajo tehtnega razloga za svojo abstinenco. V Peruju so ljudje, ki se udeležujejo volitev, podobno kot v Boliviji, »nagrajeni« s posebno volilno kartico, brez katere ne morejo uživati določenih državnih storitev in koristi (Internet 4).

3. 2 IZVOR OBVEZNIH VOLITEV

Zapisali smo že, da so bile obvezne volitve v večini držav, ki poznajo ta mehanizem, uvedene v prvi polovici 20. stoletja. G. Helmke in B. Meguid sta avtorici, ki sta se empirično ukvarjali z vprašanjem, kdaj in zakaj je sploh prišlo do uveljavljanja tega mehanizma. V svoji raziskavi sta prišli do zaključka, da so pravzaprav strateške odločitve strank – torej mnenje, ali jim bodo obvezne volitve bodisi koristile bodisi škodile – tiste, ki vplivajo na sprejem zakona o obvezni volilni udeležbi. Ideja je v osnovi zelo preprosta. Stranke primerjajo verjetnost volilne udeležbe lastnih volivcev z verjetnostjo udeležbe volivcev svojih nasprotnikov v dveh možnih položajih: v »status quo« položaju, kjer so volitve neobvezne in v primeru obveznih volitev. Stranke ob tej preprosti dilemi reagirajo precej predvidljivo. Če menijo, da je za volivce njihovih nasprotnikov manj verjetno kot za njihove lastne volivce, da bodo volili v »status quo« položaju, logično niso preveč naklonjene spremembi v smislu uzakonitve obveznih volitev. In obratno, za obvezne volitve so bolj zavzete tiste stranke, ki se bojijo, da je za njihove lastne volivce manj verjetno kot za volivce nasprotnikov, da bodo abstinirali v »status quo« položaju (Internet 5). Glede na to, da različne stranke apelirajo na različne skupine volivcev, bodo torej z uvedbo obveznih volitev pridobile različne koristi.

Stranke, katerih volilno telo v primeru neobveznih volitev verjetneje abstiniira, bodo vsekakor pridobile več kot stranke z relativno stabilnim volilnim telesom. Stranka bo tako naklonjena mehanizmu obveznih volitev toliko časa, dokler bo predviden dvig volilne udeležbe pričakovano več prinesel njihovim lastnim kandidatom in ne kandidatom opozicije.

Najbolj jasna in najbolj pomembna posledica uvedbe obveznih volitev je seveda dvig volilne udeležbe. Mehanizem, s katerim se to dosega v praksi, je relativno enostaven. V primeru obveznih volitev abstinenca ne obstaja brez stroškov. K. Kato poda definicijo **individualne koristi (R) v primeru obveznih volitev kot strateški izračun**, ki se v obliki formule glasi:

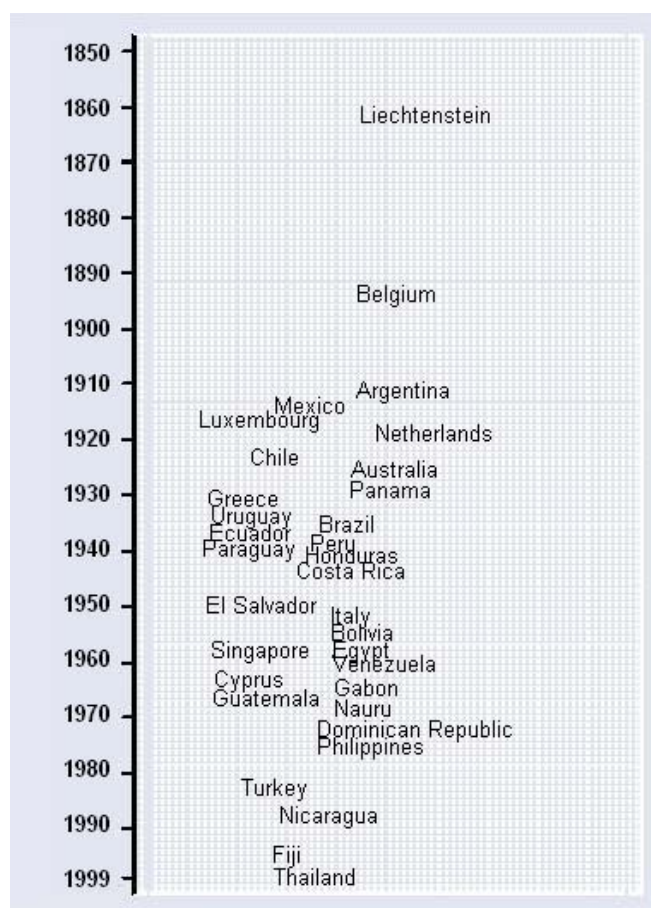
$$R = pB - C + D - S,$$

kjer je p možnost, da se volivec odloči za volitve in tako prejme svojo volilno korist B; C so individualni stroški volitev; D je t. i. dolžnost ali korist, neodvisna od rezultatov, ki jih volivec prejme ob volitvah; S pa je (negativna) sankcija za abstinenco. Dokler so koristi volitev (pB in D) skupaj s stroški abstinence (S) večji kot stroški volitev (C), bodo primerni volivci tudi volili (Internet 5).

Strateški izračun, kot je prikazan zgoraj, zahteva jasno analizo volilnega okolja, torej jasno izražena prepričanja in pričakovanja akterjev v času, v katerem se sprejemajo odločitve o uvedbi obveznih volitev. Prav zato se na tem mestu zdi smotno, da čas večjega uveljavljanja tega mehanizma nekoliko natančneje umestimo v zgodovinsko-politični okvir. Ob začetku uveljavljanja obveznih volitev, v poznem 19. stoletju in v začetku 20. stoletja, so bili volivci v državah Zahodne Evrope in Latinske Amerike pravzaprav rezidenti držav »priliva«. Širitev volilne pravice je v tistem času dramatično spremenila velikost in sestavo volilne populacije. V istem obdobju je industrializacija povečala vrsto delavskega razreda in ustvarila nove politične identitete. Kot so ugotovili številni strokovnjaki, je politično združevanje delavcev skupaj s pojavom socialističnih strank popolnoma spremenilo namene vladajočih elit, še posebej desno usmerjenih. V tem času je bila namreč organizacijska zmožnost levece za mobilizacijo svojih potencialnih volivcev precej večja, če ne celo neprimerljiva z ostalimi strankami. Močna organizacijska kapaciteta levece je tako ogrozila mobilizacijske sposobnosti

desnih strank. To pa še ne pomeni, da so bile desne stranke pri tem popolnoma nebogljene – če so slednje navkljub okrepljeni moči levice še vedno razpolagale z dovolj veliko bazo potencialnih podpornikov, potem so jim lahko obvezne volitve služile kot nekakšen »protistrup« za njihovo lastno organizacijsko šibkost in kot pomoč pri zavračanju groženj levice. Kvalitativna poročila iz tega časa dejansko dokazujejo, da so se ne-leve stranke resnično bale organizacijske teže levice in da so zaradi tega pričele razmišljati o uzakonjenju obveznih volitev (Internet 5). Empirična analiza avtoric G. Helmke in B. Meguid poda sicer le neko elementarno razlago⁸, iz katere pa lahko vseeno povzamemo pomembne določnice zgodovinskega uveljavljanja mehanizma obveznih volitev. Diagram 3. 1. prikazuje časovno uveljavljanje obveznih volitev po svetu.

Diagram 3. 1: Uveljavljanje obveznih volitev po svetu

Vir: Internet 5.

⁸ Kot priznavata sami avtorici, gre zgolj za neke prvotne zaključke, saj sta se pri svoji empirični analizi soočali s pomanjkanjem mednarodno–primerjalnih podatkov o strankarski organizacijski moči, ne gre pa prezreti tudi pomembnega dejstva, da so njune domneve oz. zaključki manj primerni za področja zunaj Zahodne Evrope in zunaj delov Latinske Amerike, še posebej za države, ki so obvezne volitve uzakonile v relativno poznejšem obdobju (Internet 5).

3. 3 OSNOVNI PRINCIPI DELOVANJA OBVEZNIH VOLITEV

V nadaljevanju si bomo ogledali, v kakšnih pogojih lahko obvezne volitve sploh učinkovito delujejo v svojem namenu, katere so glavne ovire pri njihovem uveljavljanju in na kaj morajo biti pozorni oblikovalci zakona, ki nameravajo volitve povzdigniti v državljansko dolžnost.

Prvo in najpomembnejše je vprašanje: **ali je nizka volilna udeležba problem?** Če ni, potem bo uveljavitev obveznih volitev šibkejša, čeprav se včasih argumentira, da zakonsko uveljavljena volilna udeležba lahko okrepi družbeno volilno zavest (Internet 2). Čeprav ima ideja participacije pozitivno vrednostno konotacijo, obstajajo tudi stališča, ki kritično gledajo na ta problem. Huntington tako opozarja na začaran krog participacije, saj »povečana politična participacija pelje k povečani polarizaciji v povezavi s politiko v okviru družbe« (Huntington v Brezovšek 1995, 205). Povečana politična participacija lahko tako izzove določene posledice, v tem primeru politično polarizacijo, ki lahko deluje kot negativni feedback, torej preko zmanjševanja politične participacije. Adam opozori tudi na možnost prevelikega pritiska različnih družbenih skupin na politični sistem. Intenzifikacija teh pritiskov lahko pripelje do preobremenjenosti političnega sistema. V takem primeru je potem potrebno iskati demokratične formule za nevtralizacijo pritiskov in za omejitev kaotične participacije (Adam 1991, 117). Obstaja pa tudi mnenje, da pomanjkanje politične participacije oz. bolj konkretno volilna abstinenca, pravzaprav izraža zadovoljstvo s trenutno politično situacijo in življenjem nasploh – posamezniki v tem smislu ne čutijo nobene potrebe po tem, da bi spreminjali obstoječe, popolnoma zadovoljivo stanje. Kakorkoli že, gre za kritična stališča od katerih se bomo v nadaljevanju distancirali.

Če se odločimo za obvezne volitve, se pojavijo tudi bolj specifična **ustanovna vprašanja**. Ali naj bo takšna ureditev urejena z ustavo ali zakonom? Ali naj bodo obvezne volitve opredeljene le kot »državljska dolžnost« (kot v primeru Italije) ali naj bodo uveljavljene kot »državljska obveza« (kot v primeru Avstralije)? Katere sankcije naj se uveljavijo in pod katerimi pogoji naj bodo izrečene, če sploh? V številnih pravosodjih se sankcije, ki jih predvideva zakonodaja za neudeležbo na volitvah, pravzaprav ne izvajajo ali pa so le redko izvedene. Kateri legalni razlogi (npr. bolezen, fizična poškodba, nezmožnost potovanja) so lahko sprejemljivi za volilno

neudeležbo? Ali naj bodo določene družbene skupine (nepismeni, starejši) izpuščeni? Obstajajo tudi finančni in administrativni premisleki: ali bodo nevolivci sploh identificirani kot taki in kako so bodo obravnavali posamezni primeri? Če bodo kazni v obliki plačevanja davkov, ali bodo lahko te davke plačali vsi kršitelji? Ali naj obstajajo alternativne sankcije namesto glob oz. davkov? Če da, v kakšni obliki? (Internet 2)

Pred uveljavitvijo obveznih volitev se morajo urediti tudi **normativni in politični pridržki**. Pravica do »vzdržanja« (v primeru obveznih volitev je to dejansko pravica nevoliti) se velikokrat poudarja v državah, ki izrazito povečujejo individualizem in k osebnim pravicam usmerjeno politično kulturo. Podoben ideološki odpor lahko najdemo tudi v bivših komunističnih državah, ki se še vedno prebijajo skozi zapuščino prisiljene politične participacije pod državno sponzoriranimi aktivnostmi (Internet 2).

3. 4 POGOJI ZA UVELJAVITEV OBVEZNIH VOLITEV

Če na kratko opredelimo pogoje, ki so nujni za vzpostavitev obveznih volitev, slednje sestavljajo naslednji dejavniki:

- dobro utrjena demokratična struktura,
- svobodne in tekmovalne volitve,
- splošna volilna pravica in
- dobro zaščitene državljanske in politične pravice (Internet 6).

Poleg zgoraj naštetih dejavnikov pa ne moremo mimo organizacijske komponente, ki tudi pomembno vpliva na sam volilni sistem. Volitve so namreč izredno kompleksen političen proces, hkrati pa praviloma tudi zelo natančno pravno urejene. Volilni postopek za razliko od drugih pravnih postopkov zajema hkrati ogromno število ljudi. Za izvedbo takega postopka so potrebni natančno časovno planiranje posamičnih faz volilnega postopka in znotraj tega posamičnih volilnih opravil, trdna organizacija ter izdelana volilna tehnika (Grad 1992, 156). V primeru obveznih volitev je celotna organizacija volitev še toliko bolj občutljiva zadeva. »Da bi zagotovili, da volilna obveznost ni obremenilna ali ekskluzivna, moramo volitve izpeljati na dan volitev ali na praznik, na številnih in ustreznih mestih, z uporabo mobilnega glasovanja, poštne glasovanja ter t. i. volilnega izobraževanja« (Hill v Internet 6).

Po mnenju P. Norrisa (Internet 6) obvezne volitve niso primerne (tudi niso legalne in učinkovite) za enostrankarske politične sisteme in ne učinkujejo dobro v državah z manj razvito infrastrukturo ter neutrjeno tradicijo političnih in socialnih pravic. Zanimive izsledke nam ponudi tudi že omenjena raziskava avtoric G. Helmke in B. Meguid. V svoji raziskavi sta namreč prišli do zaključka, da so obvezne volitve bolj uveljavljene v državah z manj populacije. Tako potrđita domneve E. Girauda, katerega osnovno vodilo je to, da bodo »obvezne volitve bolj zanimive za manjše države, saj tu ne bodo povzročale (pre)velikih stroškov« (Internet 5). Druga možna interpretacija, bolj skladna s samo raziskavo avtoric pa je ta, da imajo v manjših volilnih telesih politične stranke več informacij o sami sestavi volilne udeležbe, volilni abstinenci ter volilnemu vedenju nasploh in imajo zaradi tega boljšo sliko o tem, kakšne posledice jim bo prinesla uvedba obveznih volitev, škodo ali korist. Avtorici pa se pri svoji analizi dotakneta tudi zanimive spremenljivke, to je španska kolonialna dediščina. Ugotavljata namreč, da so bivše španske kolonije verjetneje uveljavljale obvezne volitve kot ostale države. Bivše španske kolonije tako v tem primeru namigujejo tudi na povezavo med katolicizmom, prevladujočim v teh državah in »moralno dolžnostjo« katoličanov, da volijo. Vendar pa glede na slabo podporo Cerkve demokraciji avtorici na tem mestu vsekakor ostajata skeptični in se raje strinjata s S. Birch, ki trdi, da »ugotovljena korelacija najverjetneje odseva t .i. učinek Latinske Amerike« (Internet 5) - več kot polovica držav, ki je uveljavila obvezne volitve je namreč lociranih v tej geografski regiji.

3. 5 OVIRE ZA UVELJAVITEV OBVEZNIH VOLITEV

Največje ovire za vzpostavitev obveznih volitev so psihološke in kulturne narave (Internet 6). »V politični kulturi vsake politične družbe ima pomembno mesto njen vrednostni sistem, ki oblikuje vrednostni sistem posameznika. Posameznikove motivacije in njegove akcije so posledica interakcije vrednot, ki tako uravnavajo posameznikovo in družbeno motivacijsko dinamiko« (Dvoršak 1990, 84). V vsakem sistemu mora obstajati določeno število aktivnih posameznikov. Sam sistem, ki je zgrajen tako, da je zanj bolje, da se čimmanj posameznikov v njem aktivno angažira, bo tudi produciral posameznike, ki bodo nekoliko bolj nagnjeni k apatiji. V sistemu, ki konstituira pasivne državljane in ne vzpodbuja posameznikovega družbenega in političnega angažiranja, obvezne volitve že zaradi svoje narave nikakor ne bodo učinkovale v svojem namenu. »Globoko zakoreninjen kulturni in ideološki odpor do

državnega vmešavanja v individualno avtonomijo sta zagotovo glavni oviri za uvedbo obveznih volitev. Lockovska kultura individualnih pravic povečuje dejstvo, da ima vsak neranljivo pravico nevoliti« (Hill 2006, 221). Trdimo torej lahko, da je prvenstveni pogoj za uspešno uveljavitev obveznih volitev pravzaprav (politična) kultura neke države, ki v veliki meri vpliva tudi na psihološke mehanizme državljana in posledično na njegovo volilno ravnanje.

Oviro lahko predstavljajo tudi nekateri praktični ugovori kot sta velikost in kompleksnost neke države. Za primer pogledimo možnost uveljavljanja obveznih volitev v ZDA, ki jo mnogi uvrščajo na sam vrh držav z nizko volilno udeležbo. V primerjavi s populacijo ZDA (270 milijonov prebivalcev), sta recimo populaciji Avstralije (19 milijonov) in Belgije (10 milijonov) zelo majhni. Zagotovo bi moral volilni sistem ZDA v primeru obveznih volitev v organizacijskem smislu delovati brezhibno (že zaradi morebitnih geografskih ovir), kar pa je ob njihovem trenutnem zapletenem volilnem sistemu težko pričakovati. Drug problem so lahko države v razvoju, saj se lahko soočajo z veliko stopnjo nepismenosti, kar zagotovo ni prednost pri uveljavljanju obveznih volitev (Hill 2006, 217).

Naslednja ovira se nanaša na sam značaj političnega sistema. V primeru federalizma gre verjetno pričakovati določen upor državnih vlad. Da bi obvezne volitve tako kot npr. v Avstraliji dobro funkcionirale tudi v ostalih federalnih strukturah, morajo obstajati enotni volilni standardi, visoko integriran sistem učinkovitih in neodvisnih volilnih komisij ter visoka stopnja sodelovanja med ravnmi vladanja. Velika ovira pa je tudi odpor političnih strank, ki so nenaklonjene uvedbi obveznih volitev in katerim nizka volilna udeležba prinaša večje koristi (v ZDA je to npr. odpor Republikanske stranke) (Hill 2006, 220).

Nazadnje se moramo dotakniti še samih ustavnih oz. zakonodajnih ovir. Politične institucije države morda niso tako zelo naklonjene zakonodaji, ki je bolj »kontroverzne« narave. Nasprotniki obveznih volitev bodo brezdvomno trdili, da gre za popolnoma protiustavno zahtevo oz. kršenje človekove osebne svobode, ki jo zagotavljajo ustave modernih demokracij. V tem primeru gre torej za protislovje – na eni strani ustavno varstvo človekove osebne izbire, na drugi strani pa zakon, ki naj bi bil skladen z ustavo, a posamezniku nalaga volilno obveznost. Kritiki oz. zagovorniki obveznih volitev

zadevo argumentirajo s tem, da če obstaja brezpogojna volilna pravica in če je to suverena pravica, ki varuje ostale, potem je nenavadno, da bi jo neveljavljena oz. nezagotovljena pravica nevoliti lahko nadigrala (Hill 2006, 227). Tej dilemi bomo v nadaljevanju analize posvetili še malo več pozornosti, saj gre za enega izmed ključnih liberalnih vidikov uvajanja obveznih volitev.

4 PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI OBVEZNIH VOLITEV

V nadaljevanju bomo skušali prikazati, kakšne so pravzaprav posledice uvedbe mehanizma obveznih volitev. Preko preučevanja različnih vplivov na različne subjekte bomo v tem smislu skušali podrobneje podati argumente za in argumente proti.

4. 1 VPLIV NA POLITIČNI SISTEM

4. 1. 1 VOLILNA UDELEŽBA IN LEGITIMNOST

Če smo v prejšnjem poglavju navajali, da so obvezne volitve eno izmed zdravil zoper volilno abstinenco, potem je »najpomembnejši argument v korist obveznih volitev njihov prispevek k visoki in sorazmerno izenačeni udeležbi volivcev« (Lijphart 1997, 539). Potrebno pa je še dodati, da so lahko najvišji potencialni povečani deleži uresničeni tam, kjer je volilna udeležba izredno nizka. V državah z že doseženo relativno visoko volilno udeležbo, z močno razvitim strankarstvom ali z močno utrjeno družbeno zavestjo bi bilo z uvedbo mehanizma obveznih volitev zato smiselno pričakovati zgolj inkrementalne spremembe.

Zagovorniki obveznih volitev smatrajo, da gre pri tovrstni obvezi za minimalno zahtevo dobrega državljanstva, pravzaprav je to edina zahtevana stvar v tem smislu. Ta ideja vsekakor ni nova. Veliki grški zgodovinar Thucydides je zabeležil atenskega vodjo Peridesa v letu 431 pr. n. št.: »Ne trdimo, da se mož, ki nima nobenih interesov za vladanje, briga za svoje zadeve, temveč da tu sploh nima kaj početi« (Internet 7). Podobno je Lincoln govoril o »oblasti ljudstva, od ljudstva in za ljudstvo«, pri čemer je mislil na vse ljudi in ne samo na tiste, ki so politično aktivni. Dejstvo, da se v državah z obveznimi volitvami več kot 90 % ljudi udeležuje volitev, daje volilnim rezultatom zagotovo veliko legitimnost (Internet 7). Vlada mora pri oblikovanju in upravljanju politike upoštevati vse volivce. Z visoko volilno udeležbo tako lahko predstavniško telo natančneje predstavlja voljo volivcev, oblast pa deluje bolj legitimno. Nenazadnje ima »demokracija kot opozicijski mehanizem⁹ največjo moč takrat, ko voli veliko število potencialnih ne-volivcev, to je torej takrat, ko gre za največjo razpršitev preferenc«

⁹ Demokracija je bila kot vladavina večina originalno mišljena kot opozicijska ideja, kot instrument nasprotovanja elitam (Johns 1998, 370).

(Johns 1998, 370). Nekateri kritiki pa so mnenja, da je argument za obvezne volitve v smislu povečevanja legitimnosti oblasti velika naivnost. D. Freeman tako npr. trdi, da obveza voliti in morebitne posledične sankcije za volilno neudeležbo vsekakor ne moremo smatrati za legitimne. Še več, po njegovem mnenju lahko tu govorimo celo o popolnoma nasprotnem pojavu: volitve in njihov rezultat so lahko 100% nelegitimne, saj obstaja možnost, da je bil delež vseh volilnih udeležencev nelegitimno prisiljenih v volitve (Internet 7).

Če večina teoretikov nizko volilno udeležbo razume kot nezaželeno, pa najdemo tudi drugačna stališča. Kritika, ki temelji zlasti na izkušnjah zadnjih let Weimarske republike, kjer je naraščajoča udeležba sovpadala s porastom glasov za naciste, dojema visoko udeležbo kot nezaželeno in celo nevarno. Weimarski primer lahko razumemo kot svarilo, da izjemno visoka volilna frekvenca lahko pomeni intenzifikacijo političnega spopada, ki bi lahko vodil propad demokracije. Nevarnost je v tem, da v kriznem obdobju nenadni skoki udeležbe pomenijo, da bodo mnogi prej nezainteresirani in neudeleženi državljani prišli na volišča in podprli skrajne stranke. Toda to je argument za in ne proti mehanizmu obveznih volitev: namesto da bi skušali ohranjati udeležbo na stalno nizkih ravneh, bi bilo bolje, če bi se zavarovali pred nesrečo nenadnih izjemnih porastov s tem, da bi ohranjali stalne visoke ravni, na katere ne vplivajo krize in karizmatični voditelji (Lijphart 1997, 540).

Zanimivo je tudi mnenje Franklina, ki trdi, da nizka volilna udeležba ni bolezen sama po sebi, ampak simptom pomembnih značilnosti volilnega sistema, s katerimi se soočajo volivci v državah z nizko volilno udeležbo. Povečevanje volilne udeležbe z uvedbo mehanizma obveznih volitev po njegovem mnenju ne bi neposredno vplivalo na kritične karakteristike volilnega sistema. Še več, negativne učinke nekega volilnega sistema bi lahko uvedba obveznih volitev celo zakrila. Vse je torej odvisno od volilnega sistema. Takšen volilni sistem, ki zagotavlja, da so pomembni glasovi slehernega volivca, bo po vsej verjetnosti motiviral več volivcev. Volilni kontekst, ki stimulira udeležbo volivcev v velikem številu, bo očitno stimuliral tudi stranke in kandidate, da bodo podvojile svoje napore pri prepričevanju tistih volivcev, ki se drugače ne bi udeležili volitev. T. i. instrumentalni pristop razumevanja volilne participacije je superiorni v razumevanju pomembnosti volilnega konteksta za motiviranje ljudi. Jasno namreč je, da nastajajo med državami razlike v volilni udeležbi predvsem zaradi

motivacijskih dejavnikov (Franklin 1999, 214). Volilna udeležba je predvsem odraz ozaveščenosti ljudi o pozitivnih posledicah njihove volilne udeležbe – in če so ljudje ozaveščeni o pomembnosti volitev, potem so zanje tudi motivirani. »Če so razlike v volilni udeležbi v večji meri rezultat značilnosti volilnega procesa in načina, po katerem se ta proces razrašča v proces oblikovanja javnih politik, kje je potem tu mesto za obvezne volitve«, se sprašuje Franklin (Franklin 1999, 215.) Iz tega vidika so obvezne volitve nepotrebne, problem volilne abstinence pa bi lahko potemtakem rešil že dovolj učinkovit sistem neobveznih volitev. Vendar pa spet ne moremo mimo dejstva, da na volilni sistem vplivajo številni dejavniki, poleg političnih tudi tradicija neke države, raven kulture, vrednot, itd. Kakorkoli že, tako v primeru neobveznih kot tudi obveznih volitev je težko zagotoviti visoko motivacijo volivcev, empirično dejstvo pa je, da v pogojih svetovnega naraščanja volilne abstinence le obvezne volitve zagotavljajo relativno visoko volilno udeležbo in s tem povečujejo legitimnost oblasti.

4. 1. 2 DEGRADACIJA DEMOKRATIČNEGA PROCESA?

»Obvezne volitve silijo na volišča ljudi, ki imajo malo političnega interesa ter znanja in ki verjetno ne bodo oddali dobro premišljenega glasu« (Lijphart 1997, 540). V ozadju pa gre še za nekaj drugega. Sporno je namreč, da poslabšujejo oz. degradirajo sam demokratični proces, saj so ljudje v njem prisiljeni sodelovati. S tem, ko v sistemu obveznih volitev v volitve silimo nezainteresirane državljane, zagotavljamo, da bosta proces in rezultat volitev mnogo manj racionalna kot pa primerna. Tako kot so stari Rimljani svoje državljane umirjali s kruhom in igrami, se npr. tudi v moderni Avstraliji dogajajo različne stvari z namenom utišanja morebitnih nasprotnikov obveznih volitev, npr. izboljšave na področju socialnega zavarovanja. To se po mnenju kritikov očitno dogaja zato, da se apelira na svobodne, vendar nerazmišljujoče ljudi, ki so prisiljeni priti na volišča. Kontrastno pa obstajajo močni argumenti za to, da volijo le tisti, ki si to aktivno želijo (Internet 8). Engelen se s tem ne strinja in trdi, da gre za potencialno nevaren elitističen pogled, saj namiguje na prezgodnje odločanje o tem, kateri glasovi so vredni in kateri ne. »Namen demokratičnih volitev je namreč ugotoviti poglede vseh državljanov, ne le tistih dobro ozaveščenih. Demokracije ne častimo zaradi tega, ker je najbolj učinkovita in racionalna oblika vlade, pač pa zato, ker je osnovana na principu, da ima vsak glas enako vrednost« (Engelen 2007, 29).

4. 1. 3 IZVEDBA VOLITEV

Če so volitve pomemben del političnega sistema, potem je prav, da na tem mestu razčlenimo tudi to kakšne prednosti in pomanjkljivosti obvezne volitve prinašajo sami volilni organizaciji in izvedbi. Med nenamernimi posledicami instituta obveznih volitev najdemo tudi centralizacijo in profesionalizacijo volilne administracije. To pomeni, da lahko obvezne volitve preprečujejo nevarnosti, ki lahko spremljajo decentralizirano ali neprofesionalno izvedbo volitev (Internet 1). Z vidika izvedbe volitev pa kritiki kot eno izmed večjih pomanjkljivosti navajajo večjo raven oslovskih¹⁰ in neveljavnih glasov. Če vzamemo primer Avstralije, je stopnja neveljavnih volilnih glasov glede na mednarodne standarde kar precej visoka. Vendar pa mnogi to razumejo bolj kot rezultat medsebojnega delovanja obveznih volitev, kompleksnosti volilnega sistema (v primeru Avstralije je to npr. preferenčno glasovanje, ki dejansko prisili volivca, da izbira med glavnimi strankami), nepoenotnih volilnih pravil pri različnih volitvah in kot posledico velikega števila neangleško govorečih migrantov (Johns 1998, 369).

Nadaljnji problem izvedbe je ta, da je v sistemu obveznih volitev nemogoče ugotoviti koliko ljudi se volitev udeleži resnično voljnih. M. Doyle volivce deli na »voljne voliti« in »ne-voljne voliti« (Internet 9):

»Voljni voliti« (The Willing) so:

- tisti, ki bodo kot strankarski podporniki vedno z veseljem oddali svoj glas, ne glede na to ali gre za obvezne ali neobvezne volitve;
- tisti, ki bodo svoj glas oddali šele po temeljitem premisleku, v katerem bodo natančno vzeli pod drobnogled vse kandidate in politične stranke;
- tisti, ki bodo volili zaradi občutka dolžnosti oz. potrebe po tem, da so del volitev
 - takim je manj pomembno, za koga pravzaprav glasujejo, zanje pa je tudi manj verjetno, da bodo temeljito tehtali med danimi izbirami.

Vse tri tipe »voljnih« volivcev najdemo tako v primeru obveznih volitev kot tudi v primeru neobveznih volitev. Njihova raven participacije je lahko subjektivna, vendar

¹⁰ O oslovskih glasovih govorimo v tistih primerih, ko volivci avtomatsko obkrožijo kandidata, ki se na glasovnici nahaja na prvem mestu (Internet 1).

očitno obstaja. V sistemih z obveznimi volitvami pa najdemo drugačne tipe volivcev. To so t. i. »nevoljni« volivci.

»Nevoljni voliti« (The Unwilling) pa so:

- Tisti, ki volitve dojemajo kot izgubo časa. Slednji sicer lahko resno premislijo komu bodo oddali svoj glas, vendar jim za morebitno napačno izbiro kandidata ni mar. Njihova raven participacije v volilnem sistemu je minimalna, vendar pa ima, razen če se niso zmotili, njihov glas enako težo kot glasovi tistih, ki so se dolgo in preišljeno odločali o tem za koga se bodo opredelili na glasovnici;
- Tisti, ki nimajo preferenc glede nobenega izmed ponujenih kandidatov oz. političnih strank. Obstaja velika verjetnost, da imajo slednji močan odpor proti vsem uradnim strankam. Njihov oddani glas nosi določeno preferenco, ki pa je sicer v konfliktu z njihovimi subjektivnimi občutki. Res je, da bi lahko v izogib temu oddali neveljavno glasovnico. Vendar pa je to, vsaj tehnično gledano, nelegalno. Raven participacije omenjenih volivcev je skoraj nična, pravzaprav negativna;
- Tisti, ki v sistemu obveznih volitev nimajo nikakršnih interesov za volilni proces in najraje ne bi volili, vendar iz takšnih in drugačnih razlogov vseeno volijo – tudi zato, ker so volitve obvezne in zato volijo navkljub svojim prepričanjem. Koliko je takšnih volivcev ne vemo.

Nemogoče je torej oceniti koliko volivcev v volilnem procesu participira v pravem pomenu besede. Prav tako je nemogoče oceniti tudi to, koliko volivcev je neveljavno glasovnico kot takšno izpolnilo nenamerno in koliko volivcev namerno. Težko torej zagotovo ugotovimo koliko ljudi je *dejansko* sodelovalo v volilnem procesu. To niti ne bi bil problem, če sam proces ne bi bil tako pomemben. »Najhuje je, da nimamo pojma o tem, koliko ljudi je na dan volitev dejansko podpiralo izvoljeno vlado« (Internet 9). Vendar je tu spet potrebno poudariti, da se s popolnoma enakimi težavami srečujemo tudi v sistemih z neobveznimi volitvami.

4. 2 VPLIV NA POLITIČNE STRANKE IN INTERESNE SKUPINE

4. 2. 1 VOLILNE KAMPANJE

Obvezne volitve bi po mnenju Lijpharta lahko imele ugoden vpliv na zmanjšanje vloge denarja v politiki. Če bi skoraj vsak volil, ne bi bila potrebna velika sredstva za kampanjo, da bi spravili volivce na volišča, zato bi bile volitve cenejše, bolj poštene in bolj reprezentativne (Lijphart 1997, 539). Obvezne volitve tudi zmanjšujejo vpliv nepošteno pridobljenih interesov za politično tematiko, saj ima univerzalna participacija tendenco po zmanjševanju vpliva bogatih, ekstremističnih in podobnih skupin. Na ta način je manj verjetno, da politika preraste v konflikte, ki so izključno med elitami in njihovimi interesi (Hill 2006, 216). Obvezne volitve lahko vsekakor zmanjšujejo stroške volilne kampanje, najdražji del kampanje v državah z neobveznimi volitvami je namreč prepričevanje volivcev. Za primer vzemimo ZDA, kjer je financiranje volilnih kampanj pravzaprav padlo v legalizirano korupcijo. Senatorska kampanja v ZDA stane od 3 do 12 milijonov ameriških dolarjev. Zaradi zbiranja visokih vsot denarja so kandidati in stranke potencialno odvisni od svojih finančnih podpornikov – v tem smislu zmanjševanje stroškov pomeni tudi zmanjševanje politične korupcije. C. Puplick trdi, da »če lahko do tega pride brez kršenja pravic drugih, kot sta npr. pravica govora in komunikacije, potem to krepi našo demokracijo« (Internet 7).

Argument v prid obveznim volitvam naj bi bilo tudi dejstvo, da institut obveznih volitev lahko prepreči napadalno oglaševanje v predvolilnih kampanjah in na ta način zmanjšuje cinizem in nezaupanje ljudi, ki spremljata predvolilni boj¹¹ (Lijphart 1997, 539). Zagotovljena visoka volilna udeležba v povezavi z obveznimi volitvami tako pomeni manjšo spodbudo visoki stopnji negativnega oglaševanja, ki je postalo sestavni del večine predvolilnih kampanj v modernih demokracijah.

V povezavi z volilnimi kampanjami pa najdemo tudi nekaj smiselni protargumentov. Avstralski založnik in časopisni kolumnist P. Ryan vidi v obveznih volitvah predvsem trivialne predvolilne kampanje in politični populizem. Trdi, da npr. avstralske volitve

¹¹ Ansolabehere in Iyengar sta ugotovila, da napadalni oglasi selektivno znižujejo udeležbo med tistimi, ki najbrž ne bi glasovali za napadalca. Kadar skoraj vsi volijo, napadalna taktika namreč izgubi večino svoje vabljalnosti (Ansolabehere in Iyengar v Lijphart 1997, 539-540).

leta 1984 niso prinesle nobene resne debate o državni problematiki: »Kar nas je peljalo na volitve, je bilo malo več kot dvoboj med frizerji itd.« (Internet 10). Logična posledica vpeljave neobveznih volitev naj bi bila za politične stranke ta, da bi se bolj potrudile pri svojih političnih izjavah. Tako bi prišli do višjega nivoja politične debate in do kakovostnejšega političnega diskurza, kjer bi se dejansko govorilo o politiki. Nadaljnji protiargument pa naj bi bilo tudi dejstvo, da zaradi obveznih volitev politične stranke med volilno kampanjo ignorirajo zanesljive volivce. To pomeni, da ima večina volivcev pred volitvami le malo kontakta s samim demokratičnim procesom (Internet 10).

4. 2. 2 OSTALE POSLEDICE

Če smo prej omenjali volilne kampanje, je potrebno omeniti še eno, morda za politične stranke izredno pomembno posledico. Kandidati oz. politične stranke se lahko v primeru obveznih volitev namreč bolj osredotočajo na samo volilno kampanjo in predvolilne teme, saj jim ni potrebno časa porabljati za vzpodbujanje volivcev, da gredo volit (Internet 11). Zanimiva pa je tudi raziskava Mackerrasa in McAllistra. Avtorja namreč ugotavljata, da obvezne volitve bolj kot desnim koristijo levim strankam. Volivci levih strank so ponavadi tisti z nižjim socialno-ekonomskim statusom, prav slednji pa empirično dokazano vpliva na volilno abstinenco (Mackerras in McAllister 1999, 227). Z uvedbo obveznih volitev bi najbolj pridobile tiste politične stranke, »ki so najbolj opremljene finančno, marketinško, strateško, kakorkoli« (Uhan, Studio City 5. 11. 2007). Torej tiste stranke, ki imajo na voljo največ sredstev za mobilizacijo volivcev. Povedano drugače, z uvedbo mehanizma obveznih volitev bi največ pridobile večje in organizacijsko močne stranke, deprivilegirane pa bi bile manjše stranke in neodvisni kandidati.

Kritično pa na zadevo gledajo tisti, ki menijo, da je mehanizem obveznih volitev strankam preveč olajšal delo. Politične stranke tako po mnenju nekaterih spletkarsko uporabljajo zakon za maksimiranje volilne udeležbe. Druga kritika se nanaša na samo članstvo. V političnih sistemih z neobveznimi volitvami morajo stranke s svojim številnim članstvom mobilizirati čim več volivcev, da se slednji na dan volitev pojavijo na voliščih. Negativna posledica obveznih volitev je tudi ta, da imajo politične stranke pomanjkanje tendence k številnemu članstvu. D. Aitkin celo trdi, da so »stranke postale

karijerne strukture za tiste malo številčne politično aktivne«. Najbolj absurdne pa so nekatere navedbe, po katerih prav tiste politične stranke, ki najbolj zagovarjajo obvezne volitve, le-teh niso uporabljale pri volitvah svojih lastnih organov (Internet 10).

4. 2. 3 VPLIV NA INTERESNE SKUPINE

Politika je včasih označena tudi kot boj med skupinami pritiska oz. interesnimi skupinami in javnim interesom. Zato je prav, da na tem mestu opredelimo tudi to kaj mehanizem obveznih volitev prinaša samim interesnim skupinam.

Interesne skupine v ožjem smislu so v nasprotju s stranko tista zasebna združenja, ki predstavljajo številne skupine in interese v komunikaciji z vlado, vendar se praviloma ne potegujejo za oblast. Oblast jih zanima kot avtoriteta, na katero naslavlajo svoje zahteve, oz. v katero usmerjajo svoje pritiske kadar želijo, da se ohranijo ali uveljavijo njihovi posamični ali posebni interesi v javnih politikah (Fink Hafner 2001, 20).

Mogočni lobiji lahko dominirajo nad političnim življenjem, saj lahko s svojo (predvsem finančno) močjo motivirajo svoje člane, da le-ti oddajajo svoje glasove nesorazmerno z njihovo dejansko močjo v skupnosti. C. Puplick nam ponudi preprost hipotetični primer vplivanja interesnih skupin. Predvidevajmo, da ima interesna skupina X podporo 5 % populacije. V razmerah obveznih volitev lahko hipotetično gledano ob 100% udeležbi vpliva le na 5 % glasov. Če pa zadevo gledamo iz zornega kota neobveznih volitev, se rezultat malo spremeni. Recimo, da znaša volilna udeležba v primeru neobveznih volitev 30 % in da volijo vsi člani interesni skupine X. V tem primeru se njihova volilna moč sedaj poveča na 16 %. C. Puplick ob tem sicer hipotetičnem primeru verjame, da so interesne skupine oz. skupine pritiska potrebne in legitimne, vendar po njegovem mnenju ne bi smele imeti nič večje moči vplivanja na volilne rezultate, kot jo dejansko posedujejo v realni skupnosti, ki to interesno skupino podpira. Obvezne volitve to zagotavljajo, neobvezne pa povečujejo nesorazmerno moč interesnih skupin (Internet 7).

4. 3 VPLIV NA VOLIVCE

4. 3. 1 MOTIVACIJA

Nekatere prednosti mehanizma obveznih volitev bi lahko opredelili tudi kot bolj spekulativne. Porast sodelovanja na volitvah bi tako po mnenju Lijpharta lahko spodbudila močnejše sodelovanje in zanimanje za druge politične dejavnosti (Lijphart 1997, 539). Obvezne volitve imajo v tem smislu lahko koristne učinke na (aktivno) državljanstvo. Študije so pokazale, da volilna participacija lahko vzpodbuja tudi druge oblike politične participacije, poudarjajoč njeno solidarnostno funkcijo med fragmentiranimi družbami. Elkins npr. z vidika brazilskega primera opisuje, kako imajo obvezne volitve pomembno vlogo pri postavljanju državljanskih navad in pri gradnji participatorne kulture, še posebej v narodih kjer demokracija še ni konsolidirana (Elkins v Hill 2000, 41).

4. 3. 2 BOLJŠE INFORMIRANJE

Ljudje, za katere je najbolj verjetno, da ne bodo volili, so ponavadi najmanj ozaveščeni o svojih pravicah, najbolj deprivilegirani in tisti, ki so izkoriščani s strani bogatih in močnih političnih ter finančnih interesov (Internet 7). Obvezno glasovanje na volitvah bi lahko delovalo tudi kot spodbuda za boljšo informiranost državljanov. Neposreden dokaz v podporo te možnosti je v tem, da so v ameriških in evropskih volilnih študijah za respondente, ki so jih spraševali pred volitvami, ugotovili, da so ti zaradi intervjujev glasovali v znatno večjem številu kot je bilo pričakovati. Miller ta fenomen komentira tako, da so tovrstni intervjuji »najdražja oblika državljanskega ozaveščanja odraslih, ki jo pozna človeštvo« (Miller v Lijphart 1997, 540). Obvezne volitve bi morda lahko služile kot enaka, vendar nekoliko manj draga oblika državljanskega ozaveščanja in politične stimulacije. Še več, obvezne volitve močno spodbujajo stranke in kandidate, da bolj pozorno in učinkovito dostavljajo informacije tistim, ki doslej niso volili (Lijphart 1997, 540).

Ker obvezne volitve zagotavljajo polno volilno udeležbo, lahko premagajo dva najpogostejša vzroka t. i. racionalne abstinence: informacijsko negotovost glede volilnih namer ostalih volivcev ter stroške izvrševanja in možnosti volitev na drugi strani.

Institut obveznih volitev preprosto premaguje problem nezadostne informiranosti že s svojim obstojem: že vednost, da bodo ostali volivci s podobnimi interesi volili, premaguje kakršnokoli negotovost volivcev glede vrednosti njihovega glasu in jih osvobaja tehtanja med stroški možnostmi in koristmi (Hill 2006, 214).

4. 3. 3 ZMANJŠEVANJE NEENAKOSTI

Nekateri so mnenja, da tisti, ki volilno abstinirajo niso zainteresirani za politiko in da je pravzaprav dobro, da volijo le tisti, ki jih politika res zanima. Empirični dokazi pa dokazujejo, da nimajo vsi enakih možnosti, da postanejo zainteresirani za politiko, saj imajo določeni dejavniki kot je npr. izobrazba velik vpliv na tovrsten interes. Če del državljanov politično ne participira, vlada ne bo zaznala njihovih preferenc in slednjih ne bo mogla izvrševati. Povedano drugače, neaktivnost na strani državljanov lahko vodi v neaktivnost vlade. Politiki, ki želijo biti ponovno izvoljeni, se bodo osredotočili na tiste teme, ki so pomembne skupinam, ki že aktivno participirajo v političnem procesu, ne pa na tiste teme, ki zadevajo skupino državljanov, ki je politično neaktivna.

Da bi stvar podrobneje razjasnili, pogledjmo primer hipotetične opustitve obveznih volitev v primeru Belgije. Številne študije so pokazale, da bi z opustitvijo obveznih volitev volilna udeležba padla. Izjema ni niti študija belgijske avtorice S. Marien, ki je ugotavljala spremembo sestave volivcev v primeru opustitve obveznih volitev. Izsledki njene najnovejše raziskave iz leta 2003 kažejo, da so vsakokratni volivci v primeru neobveznih volitev večinoma visoko izobraženi in obratno, večina tistih, ki naj ne bi volila v nobenem primeru, ima nižjo izobrazbo (Internet 12). Da bi lahko ocenila vpliv opustitve obveznih volitev na sestavo volilne populacije, je S. Marien v svoji raziskavi uporabila metodo simulacije. Odgovor vsakega anketiranca v njeni študiji je bil ovrednoten z določeno težo oz. faktorjem v sorazmerju z njegovo izraženo pripravljenostjo za udeležbo na volitvah. Tabela 4. 1 prikazuje rezultate omenjene simulacije (Glej Tabelo 4. 1).

Tabela 4. 1: Vpliv izobrazbe volivcev v primeru opustitve obveznih volitev

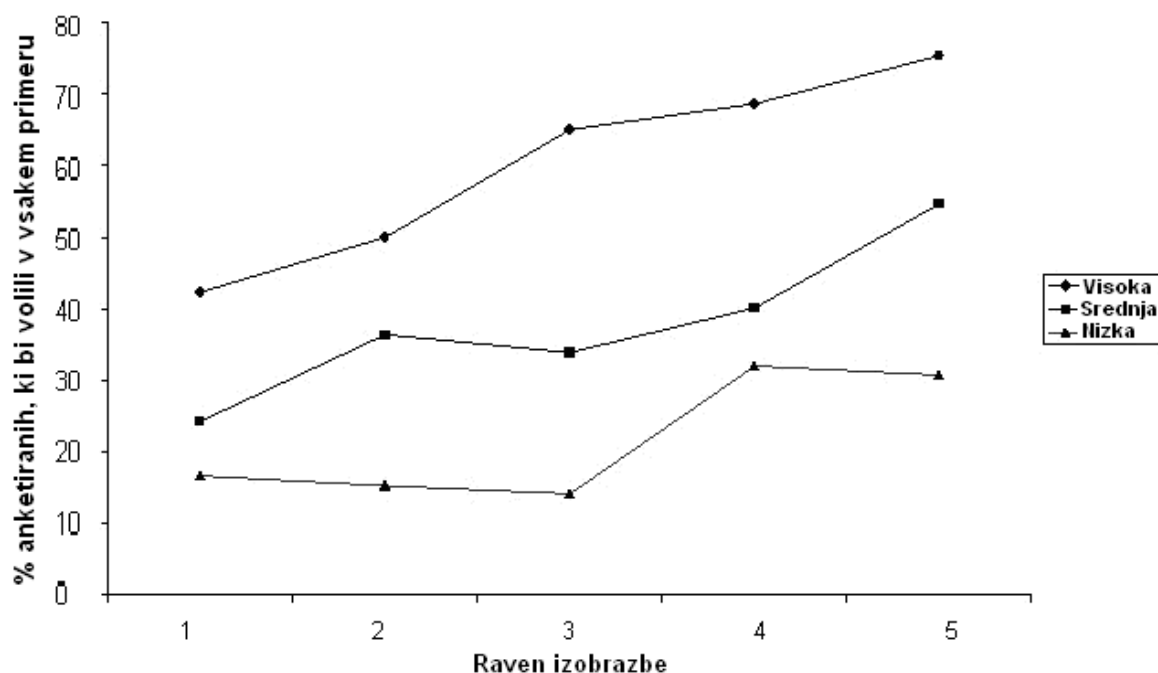
IZOBRAZBENA RAVEN	% VOLIVCEV V PRIMERU OBVEZNIH VOLITEV	% VOLIVCEV PO OPUSTITVI OBVEZNIH VOLITEV	RAZLIKA
osnovna šola	15,3 %	10,0 %	-5,3%
poklicna šola	24,7 %	20,9 %	-3,8%
srednja šola	30,8 %	31,7 %	+0,9%
visokošolski študij	19,4 %	24,2 %	+4,8%
univerzitetni študij	9,8 %	13,3 %	+3,5%
skupaj	100 %	100 %	
število anketiranih	2198	1427	

Vir: Internet 12.

Delež volivcev z doseženo osnovnošolsko izobrazbo bi v primeru opustitve obveznih volitev padel za 5,3 %, za 3,8 % pa bi padel delež volivcev z doseženo poklicno srednjo izobrazbo. Na drugi strani bi se za 0,9 % povečal delež tistih s srednjo izobrazbo, najbolj občutno pa bi se povečal delež volivcev z doseženo visokošolsko in univerzitetno izobrazbo – skupaj kar za 8,3 %. Seveda ne gre prezreti dejstva, da je omenjena raziskava do takšnih zaključkov prišla z metodo simulacije in je zajela le manjši del izključno belgijskih volivcev. Pa vendar nam simulacija jasno prikazuje, da bi v primeru opustitve obveznih volitev volilna teža višje izobraženih ljudi pridobila veliko večjo moč kot je njihov dejanski delež v celotni populaciji (Internet 12).

Kakšen je pravzaprav vpliv izobrazbe? Izobrazba ima vpliv na političen interes, slednji pa je zelo dober napovedovalec tega, ali bo nekdo v primeru neobveznih volitev volil ali ne. Graf 4. 1 prikazuje, kako bi ljudje volili tudi v primeru neobveznih volitev, in sicer glede na njihovo raven izobrazbe in politični interes (glej Graf 4. 1.).

Graf 4. 1: Stopnja pripravljenosti ljudi za volitve glede na izobrazbo in politični interes

Legenda ravni izobrazbe: 1: osnovnošolska, 2: poklicna, 3: srednja, 4: visokošolska, 5: univerzitetna

Vir: Internet 12.

Državljeni, ki so visoko zainteresirani za politiko, verjetneje vedno volijo kot državljani, ki niso tako zainteresirani za politiko. V povprečju je tako kar 74,2% državljanov z visokim političnim interesom odgovorilo, da bi volili tudi v primeru neobveznih volitev. Da bi volili v vsakem primeru, tudi ob opustitvi obveznih volitev, se je opredelilo 57,1% anketiranih, ki so malo manj zainteresirani za politiko in malo manj kot tretjina tistih z nižjim zanimanjem za politiko. Iz tega sledi, da je raven političnega interesa pomemben napovedovalec volje oz. pripravljenosti voliti. Izobrazba pa ima poleg posrednega vpliva na pripravljenost voliti tudi neposreden vpliv. Graf 4. 1 namreč prikazuje, da pripravljenost voliti ni pogojena samo z ravniyo političnega interesa, pač pa tudi z izobrazbeno ravniyo anketiranih. Višja kot je raven izobrazbe, višja je pripravljenost volivcev redno voliti in to se nanaša na vsako raven političnega interesa. Anketiranci z nižjo izobrazbo, a z enako ravniyo političnega interesa kot višje izobraženi anketirani, so zato na splošno manj naklonjeni redni udeležbi na volitvah (Internet 12).

Zanimive izsledke nam ponuja tudi raziskava Chonga in Olivera. Omenjena avtorja sta se pri svojem raziskovanju ukvarjala predvsem z vprašanjem povezave med obveznimi volitvami in distribucijo dohodkov. Njun vzorec je obsegal kar 91 držav (med njimi so bile tako države z obveznimi kot tudi z neobveznimi volitvami) v časovnem okvirju od leta 1960 do leta 2000. Njuno temeljno izhodišče je bilo, da morajo ključni argumenti za obvezne volitve temeljiti na prepričanju, da bo večja volilna udeležba privedla do boljše predstavnosti želja in potreb družbe. Kot je bilo že omenjeno, v političnih sistemih z neobveznimi volitvami ravno tisti posamezniki, ki bi imeli od volitev največ koristi, slednje paradoksalno bojkotirajo. Rezultat njune analize je sledeč: vpliv obveznih volitev na distribucijo dohodka je močan, vendar le v primerih, kjer gre za striktno uveljavljanje mehanizma obveznih volitev. Če na kratko povzamemo njune ugotovitve, striktno obvezne volitve pripomorejo k temu, da se volitev udeležujejo tudi posamezniki z najnižjimi dohodki. To pa so po tem scenariju povprečni volivci, torej populacija, ki je naklonjena višji distribuciji denarnih transferjev in učinkovitejšim redistributivnim programom. Gledano iz politične perspektive dajejo zaključki Chonga in Olivera vero v idejo, da so obvezne volitve senzibilne sheme, ki se jih lahko učinkovito uveljavlja v državah v razvoju, kjer je distribucija dohodkov dramatično usmerjena proti revnim. To bi bilo še posebej smotno v Latinski Ameriki - v regiji, kjer sicer mnogo držav uveljavlja obvezne volitve, a v manj striktni obliki. V omenjeni regiji le ena država striktno uveljavlja mehanizem obveznih volitev, to je Urugvaj. Morda zato ni naključje, da je prav to država, ki ima v tej regiji najbolj enako distribucijo dohodkov (Chong in Olivera 2005, 17).

Vsak nižje izobraženi državljan z nizkim družbenim statusom, ki volilno abstiniira, svojega glasu ne prenese na drugega nižje izobraženega državljana z nizkim statusom, pač pa na bolj privilegirane državljana. Kot rezultat tega, volilna teža privilegiranih državljanov postane močnejša, kot je njihov dejanski delež v populaciji. V tem smislu je institut obveznih volitev učinkovit v zmanjševanju (politične) neenakosti.

4. 3. 4 POVEČANJE KORISTI VOLIVCEV

K. Kato je eden izmed tistih, ki so se v svojih raziskavah ukvarjali z vprašanjem učinkovitosti volitev kot k človeku usmerjenemu vrednostnemu standardu. V svoji raziskavi se je osredotočil predvsem na t. i. utilitaristično učinkovitost, ki najde pravo

vrednost v korist, ki jo z volitvami prejme vsak posameznik in ki jo vsak posameznik ceni kot maksimizacijo celotne koristi posameznikov (torej gre za kopičenje individualnih koristi v korist celotne populacije). Dokler sistemske reforme izboljšujejo celotno korist posameznikov, se morajo z vidika utilitaristične učinkovitosti izvajati tudi v primeru, ko te reforme položaj nekaterih poslabšujejo. In v tem smislu K. Kato navaja, da obvezne volitve dvigujejo korist celotne populacije (četudi za nekatere pomenijo kršenje osebne svobode). Nizka volilna udeležba navadno povečuje razdaljo med sredinskimi *dejanskimi* volivci, okrog katerih se stekajo politične pozicije glavnih strank, in med sredinskimi *potencialnimi* volivci, kjer je celotna korist volivcev v levo-desnem političnem modelu maksimalna. In obratno, visoka volilna udeležba pripomore k približevanju sredinskega dejanskega volivca k sredinskemu potencialnemu volivcu in pri izboljševanju celotne koristi vseh volivcev. K. Kato trditev podkrepi tudi s simulativnim modelom opustitve obveznih volitev v primeru Avstralije. Če bi v Avstraliji opustili obvezne volitve in bi volilna udeležba npr. padla pod 70 %, bi se volilno neravnotežje med levimi in desnimi volivci povečalo v precejšnji meri¹². Omenjeno neravnotežje bi rezultiralo predvsem v premiku pozicije sredinskega volivca stran od pozicije sredinskega potencialnega volivca, in sicer v desno stran na levo-desnem političnem modelu, posledično pa bi se ta pomik kazal v zmanjšanju celotne koristi volivcev. Rezultat simulacije opustitve obveznih volitev nas tako opozori na pozitiven vpliv vpeljave obveznih volitev pri povečevanju celotne koristi vseh volivcev (Internet 13). Kot že večkrat omenjeno, je podpora političnim strankam povezana s socialno-ekonomskim statusom. Večja volilna udeležba prinaša zmanjšanje socialno-ekonomskih razlik in večjo podporo levim strankam. To pa naj bi posledično pomenilo večjo državo blaginje in s tem večje koristi vseh volivcev.

¹² To njegovo dognanje je skladno tudi z izsledki raziskave o avstralskih volitvah iz leta 1996, ki sta jo opravila M. Mackerras in I. McAllister (Internet 13).

4. 3. 5 OSTALE POSLEDICE

Da lahko obvezne volitve pomembno pripomorejo k socializaciji, priča tudi avstralski primer. Prepričanje, da so obvezne volitve postale sestavni del avstralske politične kulture, je namreč povezano tudi s tem, da obvezne volitve igrajo pomembno vlogo pri socializaciji imigrantov, Leta 1995 je posebne komisija za volivce različnih etničnih manjšin poudarila, da je avstralski volilni sistem še posebej pomemben za volivce, rojene zunaj Avstralije. Obvezne volitve so tako v Avstraliji glavna državljanska dolžnost, imeti možnost participacije pa je za priseljence zelo pomembna, saj pripomore k njihovem zavedanju, da so del avstralske kulture (Internet 10). Za nove migrante so tako obvezne volitve sprožilec njihove družbene integracije. Opominjajo jih na njihove pravice in dolžnosti ter jih vključujejo v politično telo, za katerega bi v nasprotnem primeru menili, da vanj ne sodijo zaradi drugačnega jezika in kulture.

Argument v prid mehanizma obveznih volitev je tudi dejstvo, da večina volivcev v državah z omenjenim institutom sodeč po javnomnenjskih raziskavah obstoječi volilni sistem tudi podpira¹³. Avstralska raziskovalca M. Mackerras in I. McAllister celo trdita, da javnomnenjske raziskave tekom let kažejo konstanto podporo ljudstva, ki naj bi znašala med 60 in 70 % (Internet 10). Zakaj bi torej spreminjali obstoječo ureditev, če obstaja visoka stopnja privolitve v sistem, če uporaba obveznih volitev ne povzroča nobenih administrativnih problemov, če ne obstaja nekih večjih zahtev po njihovi ukinitvi in če vse javnomnenjske raziskave kažejo solidno podporo?

4. 4 LIBERALNI VIDIK

Vpliv na posameznikovo svobodo je zagotovo eden najbolj problematičnih vidikov mehanizma obveznih volitev. Številni kritiki se zato spotikajo predvsem ob neliberalnost omenjene prakse. Kot liberalizem bomo na tem mestu razumeli tisto politično usmeritev, »ki je v dobršni meri zaslužna za temeljne politične ustanove današnjega sveta: moderno pravno državo, politično demokracijo, svobodne tržne mehanizme in zaščito človekovih pravic« (Leksikon Cankarjeve založbe 2003, 578).

¹³ Avstralska raziskava iz leta 1987 je npr. pokazala, da le okrog 7 % volivcev voli zaradi strahu pred plačilom globe, kot glavni razlog za udeležbo na volitvah pa je dobra polovica volivcev navedla zadovoljstvo (Internet 14).

Liberalizem torej ščiti svobodo posameznika in ne posega v njegove pravice. Zato ne preseneča dvom, če liberalci sploh lahko zagovarjajo obvezne volitve. Po mnenju nekaterih je to absolutno nemogoče. »Tako zaradi nejasnega podatka, ali ljudje v primeru obveznih volitev volijo zgolj zaradi občutka moralne dolžnosti in tudi zato, ker je sam obstoj takšne zakonske dolžnosti nezadosten razlog za upravičenje legalne prisile« (Lever 2008, 61). Liberalizem je v skladu s prepričanjem, da je politična participacija osnovna pravica posameznika in da ima lahko za sam politični sistem veliko vrednost. Vendar je ena stvar meniti, da imajo politične svoboščine neko vrednost, druga stvar pa predvidevanje, da imajo ljudje moralno dolžnost voliti. Zagovorniki obveznih volitev trdijo, da je pomembno razlikovati med tistimi institucijami, ki morajo neizogibno priti do nas, saj smo rojeni vanje, regulirajo naše številne aktivnosti ipd.; in tistimi, ki pridejo do nas, ker smo se vanje svobodno in razumno vključili. »Tako imamo naravno dolžnost slediti ustavi ali zakonom, in obvezo uresničevati dolžnosti npr. službe, ki smo jo dobili ali pa obvezo slediti pravilom nekih združenj ali aktivnosti, katerim smo se pridružili« (Rawls v Lever 2008, 62).

Nasprotno pa kritiki obveznih volitev tovrsten vidik zavračajo in poudarjajo, da tudi takšne, sicer s strani posameznikov »pritrtilne« politične obveze, vseeno ne morejo biti uporabljene za upravičenje obveznih volitev. Še več, obveznih volitev nikakor ne štejejo za institucionalno zdravilo zoper volilno abstinenco in tudi ne kot zdravilo zoper politično neenakost: »Dokazi raziskav v zadnjem času celo kažejo, da obvezne volitve nimajo večjega učinka na politično znanje ali povečanje interesov za politične zadeve« (Lever 2008, 63). Trditev, da obveza krši liberalno-demokratske principe izbire in svobode, je vsekakor na mestu. Vendar pa obstajajo še številni drugi pomembni principi, med drugim tudi: legitimnost, reprezentativnost, politična enakost, minimalna moč elit, skratka vse osnovne demokratične ideje. Ker neobvezne volitve navadno pripeljejo do nizke volilne udeležbe, bi lahko zlahka trdili, da obvezne volitve povečujejo demokratične principe suverenosti ljudstva, vsaj v smislu večje reprezentativnosti in legitimnosti. Tisti, ki bolj poudarjajo demokratične nad liberalnimi principi, trdijo, da obvezne volitve nalagajo relativno majhne omejitve osebne svobode. Vendar omenjeni argument zagotovo ne bo zlahka prepričal trdno prepričanih liberalcev, ki poudarjajo pravice kot neodtujljive (Hill 2000, 31-32).

Najbolj resen ugovor zoper obvezne volitve je tako po naravi normativen: obvezne volitve bi bile lahko privlačna delna rešitev spopada med demokratičnimi ideali sodelovanja in enakosti, vendar pogosto trdijo, da kršijo tretji demokratični ideal, tisti o individualni svobodi. Številni kritiki tako obvezne volitve označujejo kot nedemokratične, neliberalne in celo totalitaristične. Ni mogoče zanikati, da vsakovrstna prisila omejuje individualno svobodo, vendar dolžnost voliti pomeni zelo majhno omejitev. Pomembno se je zavedati, da obvezne volitve ne pomenijo dejanske dolžnosti »oddati veljaven glas«. Od državljana zahtevajo samo to, da pridejo na volišča, s tem pa njihova pravica do tega, da ne volijo, ostane nedotaknjena. Še več, obvezne volitve pomenijo zelo majhno zmanjšanje svobode v primerjavi z mnogimi drugimi problemi kolektivne akcije, ki jih demokracije rešujejo s tem, da so obvezne: sodelovanje v poroti, plačevanje davkov, vojaški nabor, obvezno šolanje in številne druge. Te obveznosti so lahko za mnoge ljudi dosti bolj nadležne, kot je dolžnost, da se ob volitvah pojaviš na volišču. Prav tako je potrebno poudariti, da je neudeležba na volitvah oblika samovolje in da je vsaka samovolja sicer lahko racionalna, vendar je tudi sebična in nemoralna. Normativno nasprotovanje obveznim volitvam je na prvi pogled intuitivno privlačno, ni pa prepričljivo, ko ga nekoliko pazljiveje preučimo¹⁴ (Lijphart 1997, 542).

Nekateri avtorji nam ponujajo nekoliko bolj ekstremne ugovore proti obveznim volitvam. A. McGrath npr. obvezne volitve opiše kot sistem, ki je nepošten: »Nepošteni volivci grede volit samo zato, da se njihova udeležba zabeleži. To storijo zgolj zato, da izpolnijo svojo dolžnost, pa četudi glasujejo neveljavno. Pošteni ljudje, ki zavestno ostanejo doma, pa so kaznovani«. Še bolj ekstremno je stališče tistih, ki obvezne volitve primerjajo z južnoameriškimi diktatorstvi, prekaša jih le pogled nekdanjega avstralskega liberalnega senatorja W. Parera, ki obvezne volitve označi kar kot propad demokracije (Internet 10). Od tovrstnih ekstremnih stališč se bomo v nadaljevanju distancirali in se raje posvetili že omenjenim, bolj osnovnim razlogom proti obveznim volitvam. Bistvena je predvsem državljanska svoboda. Ena izmed značilnosti totalitarnih sistemov je bila nujnost zanimanja za politiko, pa naj je bilo to kot rezultat prisile ali kot rezultat boja za njihovo moč. Osnovna človekova pravica je, da se ga pusti pri miru, da lahko

¹⁴ Logična alternativa obveznih volitev je uporaba nagrad za tiste, ki volijo, namesto kazni za tiste, ki ne: državljanje bi lahko plačali, da bi volili. Edini empirični primer tega, očitno dražjega načina, so antične Atene (Lijphart 1997, 542).

živi po svoje znotraj zakonov, vendar je znotraj tega nenadlegovan ter da lahko svobodno nesodeluje v političnih zadevah. Obvezne volitve tako kršijo pravico biti apolitičen. Idealno bi moral biti človek v demokraciji svoboden glede politične participacije in udejstvovanja v političnem procesu. Tako kot pravica do govora vsebuje pravico do molka, tudi pravica voliti vsebuje pravico nevoliti (Internet 8).

Dilema, ali so obvezne volitve bližje demokraciji ali bližje totalitarizmu vsekakor pušča prostor za soočanje različnih argumentov. Uhan npr. meni, da so obvezne volitve bližje demokraciji, vendar le »če bi obstajal svoboden in pošten trg informacij, na osnovi katerih bi se vsi lahko odločali« (Uhan, Studio City 5. 11. 2007). Tega pa žal v realnosti ni. Zanimivo je tudi mnenje, da se institut obveznih volitev ne uvršča v nobeno izmed ponujenih političnih možnosti ter da njegove korenine pravzaprav izhajajo iz republikanske tradicije:

V totalitarizmu je bila volilna udeležba pogosto več kot stoočetna, tako da v tem primeru ne govorimo o obvezni udeležbi, ampak o prisiljeni udeležbi. Le-ta pa ne pomeni neke pravne ureditve, ampak strah, saj so volilni abstinenti v tem primeru sovražniki države, naroda in ljudstva. Ni pa obvezna volilna udeležba niti totalitarna niti demokratična ureditev, ampak je v bistvu republikanska. Izhaja torej iz prepričanja, da je državljanska pravica hkrati tudi dolžnost sodelovanja pri javnih zadevah. V tem smislu je lahko zložljiva z demokracijo (Kreft, Studio City 5. 11. 2007).

Vendar pa pri naši analizi vseeno previdno ostajamo pri demokraciji: »Obvezna volilna udeležba je bližje klasični demokraciji, ne pa predstavniški. Problem predstavniške demokracije ni toliko v udeležbi, ampak v tem, da politična elita slej ko prej začne pojmovati oblast kot svojo zasebno lastnino in plen. In tega tudi obvezna volilna pravica ne bi spremenila« (Kreft, Studio City 5. 11. 2007). To zadnje pa odpira še dodaten skepticizem glede učinkovitosti obveznih volitev.

Dotaknimo se še vprašanja pravne države v povezavi z uvedbo mehanizma obveznih volitev. Ali se v tem primeru pravna država sesuje? Cerar trdi, da vsekakor ne. Vse države, ki v svetu v različnih oblikah uveljavljajo omenjeni institut, so namreč demokratične po kriterijih, ki jih danes razumemo kot demokracijo. Pravno gledano

demokracija seveda nujno potrebuje pravno državo, da opredeli postopke demokratičnega odločanja in s tem tudi volilno pravico. In v pravnem smislu je potrebno poudariti tudi volilno dolžnost - v smislu neke zaveze državljana, da je aktiven in da pripomore k državi oz. narodu, ki ga obkroža. Prevladuje pa spoznanje, da pravo ne sme biti pretirano prisilno. »Če je pravo prisilno tam, kjer je to neproduktivno, potem je tudi vpliv neproduktiven in pride do obratnega učinka – ljudje dobijo odpor do volitev in demokracija se ruši« (Cerar, Studio City 5. 11. 2007). Splošno mnenje sicer je, da volilna abstinenca izvoljenim predstavnikom jemlje legitimnost. Vendar v demokratičnem sistemu ne poznamo samo volitev kot instituta demokracije, pač pa še druge elemente, kot so delitev oblasti, sistem »check and balances«, politični pluralizem, javno mnenje, itd.

Volitve so samo eden izmed podsistemov in če vsi ostali podsistemi delujejo dobro, smo lahko bolj tolerantni in ne potrebujemo stoočstotne volilne udeležbe. In to je po mojem mnenju bistvo demokracije – da nikjer ne privijemo vijaka do konca, ampak ljudem pustimo nek občutek svobode – torej dejansko svobodo, da lahko samostojno in z lastno voljo odločajo o tem, kdaj bodo postali aktivni državljani, kdaj bodo šli na volitve in kdaj ne (Cerar, Studio City 5. 11. 2007).

Vse zgoraj opisano sicer drži. Ljudje smo svobodni in imamo določene pravice, ki so v demokratičnih državah zaščitene z ustavo in zakonom. Vendar smo ljudje tudi pripadniki neke širše skupnosti. In prav tu se pojavi spopad med individualizmom in kolektivizmom. Fukuyama nas tako opozari na prevlado desno usmerjenega političnega pogleda, po katerem naj bi individualne pravice prevladale nad kolektivnimi pravicami, četudi so individualni posamezniki člani širše skupnosti. Abstinenca tako odseva splošen padec zaupanja in družabnosti. Fukuyama trdi, da je vzrok takšnega individualizma mogoče najti v zmanjšani vlogi družine, v padcu vmesnih družbenih struktur kot so soseske, cerkve, klubi, itd., v naraščajočemu kriminalu in družbenih pravadah ter v splošnem pomanjkanju skupnih vrednot (Fukuyama v Campbell 2002, 373). Kako torej vzpostaviti družbo, ki bo učinkovito delovala za skupno dobro, če je ta družba le skupek posameznikov z razpršenimi individualnimi interesi in željami? DePree vpelje pojem entropije. »V odsotnosti truda, da stvari držimo skupaj, slednje razpadejo. Na tak način pomanjkanje participacije služi kaosu in neredu v družbenem sistemu« (DePree v Campbell 2002, 373). Nparticipacija v demokratičnem procesu

oblikovanja javnih politik pomeni zlorabo. To pomeni, da v svoji abstinenci posameznik svojo pravico voliti izvaja nekorektno. Individualizem, vsaj ko sam v sebi manifestira kot maksimizacija lastnih interesov, vsekakor je problem. Prevečkrat predvidevamo, da bosta učinkovita socializacija in ponotranjen občutek morale izboljšala učinke samopostrežnih ambicij, vendar se morajo za to bolj pogosto kot ne vzpostaviti bolj formalni mehanizmi, ki bodo ščitili pravice skupnosti (Campbell 2002, 375-79). In v tem smislu omenjene potencialne koristi obveznih volitev ostajajo dovolj privlačne za oblikovalce javnih politik, da vzpodbujajo tehten premislek o vzpostavitvi takšne volilne sheme.

4. 5 DRUŽBENI VIDIK

Da bi lažje razumeli vpliv mehanizma obveznih volitev na samo družbo, moramo zadevo umestiti v nekoliko širši kontekst.

Upravljanje volitev v državah z obveznimi volitvami nima večjega finančnega bremena za javno porabo. Eden izmed razlogov za to je tudi dejstvo, da so volilni abstinenti v praksi zelo redko oglobljeni ali postavljeni pred sodišče. V Avstraliji npr. so v večini primerov abstinenti kaznovani le s tem, da morajo pisno razložiti, zakaj se niso udeležili volitev. V praksi se je tako s plačilom globe ali sodnim zagovorom dosedaj soočilo le manj kot 1 % avstralskih volivcev, ta procent volivcev pa je v Belgiji še manjši – manj kot 0,25%. Zakaj se torej Avstralija in Belgija soočata s tako visoko volilno udeležbo? Obstajata dve možni razlagi za to:

- prva razlaga trdi, da so volitve v teh dobro reguliranih sistemih tako običajne, da je abstinenca za volivce bolj obremenilna kot volitve same;
- druga razlaga pa sloni na normah – ljudje ne volijo zgolj zato, ker se želijo izogniti plačilu globe, ampak ker je univerzalna participacija v njihovi družbi norma, ta pa je norma zato, ker je zakon (Hill 2006, 217).

Za naše nadaljnje preučevanje bo relevantna predvsem na normah osnovana razlaga. Hasen v tem kontekstu omenja »neuspeh družbe«. Ta se pojavi, ko gre za pomanjkanje določene družbene norme, ki bi maksimizirala skupno blaginjo. V takih primerih je morda nujno, da takšno normo, če ne drugače, vzpostavimo z zakonom. Takšni zakoni (v tem primeru uzakonjene obvezne volitve) predstavljajo bolj nekakšne »steze«,

nikakor pa ne ovire na poti prilagodljivih družbenih norm (Hasen v Hill 2006, 217). Empirični podatki iz držav z uzakonjenimi obveznimi volitvami dokazujejo, da sankcije za neudeležbo na volitvah delujejo bolj kot simboličen znak, da gre za obvezo. Institut obveznih volitev lahko tako deluje kot učinkovit nadomestek družbene norme voliti (Hill 2006, 218). V podporo tej tezi lahko analiziramo volilno udeležbo držav, ki so sprva uveljavljale institut obveznih volitev, a so ga kasneje ukinile. Vsekakor ni prostora za dvom, da se z uvedbo obveznih volitev volilna udeležba poveča. In popolnoma analogno empirični podatki pričajo o *postopnem* padanju volilne udeležbe v primeru ukinitve obveznih volitev. To nakazuje, da obvezne volitve pomagajo utrjevati družbeno normo voliti, ki po njihovi ukinitvi izginja postopoma in ne naenkrat (Engelen 2007, 27). V tem smislu obvezne volitve podpirajo družbeno in politično ozaveščenost, prispevajo k družbeni izobrazbi in s tem utrjujejo družbene vrednote ter zmanjšujejo odtujitev volivcev od političnega procesa.

Poleg vzpostavljanja pomembnih družbenih norm pa kot že večkrat omenjeno, obvezne volitve štejemo tudi kot institucionalno zdravilo zoper volilno abstinenco. Na volilno abstinenco lahko gledamo iz različnih vidikov. »Ker nizka volilna udeležba pomeni neenak vpliv, gre pravzaprav za kršitev politične enakosti, ki predstavlja osrčje demokracije« (Engelen 2007, 25). Hill pa se nasprotno zavzema za to, da se jo v družbi dojema ne le kot politično, ampak tudi kot čustveno in psihološko reakcijo na družbeno marginalizacijo in izolacijo. »Subjektivne občutke alienacije, zapostavljanje, nizko samospoštovanje in nizko politično učinkovitost bi morali politični znanstveniki jemati resno, ne toliko kot individualno psihično motivacijo, ampak bolj kot sociološko-psihološko normo, ki lahko pomembno vpliva na vedenje volilnih abstinentov in doseže vrhunec v temu, čemur pravimo t .i. politična sramežljivost« (Hill 2000, 31). Politično sramežljivi ljudje so med najbolj občutljivimi člani skupnosti. Predvideva se, da bi v sistemu neobveznih volitev politična sramežljivost negativno vplivala na blaginjo teh že tako ranljivih skupin. Zdravila zoper politično sramežljivost so identična tistim zoper družbeno sramežljivost: povečevanje občutka notranje in zunanje učinkovitosti posameznika (kognitivna komponenta), izboljšanje družbene sposobnosti (komponenta sposobnosti) ter zagotavljanje participacije (vedenjska komponenta) – vsemu temu pa lahko obvezne volitve le pripomorejo (Hill 2000, 43).

Splošni vzorec v demokratičnih sistemih povsod po svetu je v zadnjih treh desetletjih povsod enak – gre za demobilizacijo, tako politično kot tudi družbeno in državljansko. Volilna participacija se je občutno zmanjšala v vseh sistemih z neobveznimi volitvami. To se povezuje z zmanjšanjem strankarske lojalnosti, pa tudi z zmanjševanjem občutka politične učinkovitosti. Svetovni trend upadanja družbenega kapitala in občutkov zaupanja v politične institucije je tudi zelo pomemben faktor. Pojem družbeni kapital se lahko definira kot »značilnosti družbene organizacije, kot so mreže, norme in zaupanje, ki pospešujejo in olajšujejo koordinacijo in sodelovanje za skupno korist« (Putnam v Hill 2000, 34). Družbeni kapital je izrednega pomena za ohranjanje civilne družbe, saj sta zaupanje in družbena angažiranost močno povezana pojma. Zaupanje je nujen pogoj, ne samo za civilno družbo, temveč tudi za demokracijo samo. Erozijska skupnosti sama po sebi manifestira v izgubi družbenega zaupanja, skupaj s splošnim umikom od javnega življenja in zmanjšanjem vladne odzivnosti (t. i. zunanja učinkovitost). Vse to skupaj se odraža v majhni volilni udeležbi ljudi. Najpogosteje se volitev ne udeležujejo mladi, ljudje z nizkimi dohodki, manj izobraženi, družbeno izolirani in tisti z že obstoječimi nizkimi ravnmi politične učinkovitosti. Izkaže se, da neobvezne volitve služijo marginalizaciji in delajo že tako občutljive družbene skupine še bolj občutljive. Tem politično sramežljivim skupinam lahko pravimo tudi visoko rizične skupine. In prav to so tisti deli celotne populacije, ki bi bili močno prizadeti z uvedbo neobveznih volitev. Podobni so družbeno sramežljivim ljudem, in sicer v tem, da imajo tendenco po nizki samopodobi in pogosto priznavajo »pomanjkanje sposobnosti«, ko gre za skupno participacijo (Hill 2000, 35).

Zgoraj omenjena politična učinkovitost se nanaša na osebno prepričanje posameznika, da lahko slednji vpliva na politične in družbene spremembe in da lahko njegovi napori povzročijo zaželena ravnanja političnih avtoritet. Učinkovitost ima dve komponenti:

- notranjo učinkovitost, ki se nanaša na posameznikov občutek politične sposobnosti ter
- zunanjo učinkovitost, ki se nanaša na prepričanje, da je vlada odzivna na različne vplive državljanov (Finkel v Hill 2000, 35).

Pomembnosti odsotnosti (v tem primeru je to volilna abstinenca) v pogojih politične učinkovitosti se ne sme podcenjevati, saj v sistemih neobveznih volitev pomeni, da potencialni volivci v veliki meri podcenjujejo svoje politične zmožnosti. Ta napačna presoja ima ogromen vpliv na volilne rezultate in politične usmeritve. Kar se tiče

učinkovitosti, je odsotnost neproduktivna, saj obstaja dokaz, da volitve širijo subjektivni občutek politične učinkovitosti na individualne subjekte. Družbeno-ekonomski dejavniki so velik indikator volilne abstinence v sistemih z neobveznimi volitvami, npr. revščina oz. vedno večja vrzel med bogatimi in revnimi, ki je vsekakor velik razlog za zmanjšanje družbene in politične participacije. Kot najbolj moteč vidik omenjene dinamičnosti bi lahko navedli močno politično demobilizacijo, ki še posebej pride do izraza v času vsesplošnih ekonomskih kriz. Učinki tega odnosa so najbolj vidni v ZDA, kjer so raziskave pokazale, da gospodarske težave v največji meri vplivajo na participacijo delavskega razreda in drugih ekonomsko zaostalih skupin (Hill 2000, 36).

Volilna abstenenca vsekakor ni samo politični, temveč tudi družbeni problem. Obvezne volitve v tem smislu lahko delujejo kot učinkovit ukrep proti družbeni izolaciji in marginalizaciji in s tem dvigujejo raven demokratičnosti nekega političnega sistema. Če povzamemo vse prednosti in pomanjkljivosti obveznih volitev, opazimo da prevladujeta predvsem dva pomembna vidika. Kot glavno pomanjkljivost se navaja predvsem neliberalnost oz. kršenje posameznikove osebne svobode, kot glavno prednost pa predvsem vpliv na zmanjševanje politične neenakosti. Kakorkoli že, težko je dokazati kateri izmed obeh navedenih vidikov ima tu večjo težo, saj se je težko izogniti subjektivnim sodbam in mnenjem, ki se okrog obveznih volitev krešejo kar precej močno. Vendar pa bomo zavoljo rdeče niti naše analize, torej zaradi obravnavanja obveznih volitev kot eno izmed institucionalnih zdravil zoper volilno abstinenco, povzeli še mnenje Lijpharta, sicer enega večjih zagovornikov obveznih volitev in človeka, ki si izjemno prizadeva za uzakonjenje obveznih volitev v ZDA. Prav dejstvo, da ima toliko demokracij obvezne volitve in da jih imajo že dolgo, kaže, da bi jih bilo morda sicer težko, vsekakor pa ne mogoče uvesti. Prav tako velja opozoriti, da v državah z obvezno volilno udeležbo ni močnejših teženj po tem, da bi jih odpravili. Tudi splošni volilni pravici je sprva nasprotovala večina teh strank, vendar je bila na koncu le sprejeta. Tako kot splošna volilna pravica je tudi obvezna volilna udeležba moralno vprašanje in ne samo politično oz. strankarsko. Pravzaprav bi obvezno volilno udeležbo lahko imeli za naraven podaljšek splošne volilne pravice. Nevarnost prevelikega pesimizma glede možnosti uvedbe obveznih volitev je v tem, da bi postale samoizpolnjujoča se prerokba. Če celo zagovorniki obveznih volitev verjamejo, da so njihove možnosti nične, in se zato zanje prav nič ne trudijo, potem prav gotovo ne bodo nikoli uvedene (Lijphart 1997, 541-52).

Obvezne volitve ne morejo rešiti celotnega konflikta med ideali participacije in enakosti, toda če poskrbijo, da je volilna participacija kolikor je le mogoče enaka, so dragocena delna rešitev. Gosnell npr. navaja, da se je »borba za demokracijo začela šele z razširitvijo volilne pravice« (Gosnell v Lijphart 1997, 543). Za demokracijo naj bi bil v tem smislu po splošni volilni pravici naslednji cilj vsesplošna oz. skoraj vsesplošna uporaba pravice do glasovanja.

5 OPUSTITEV IN MOŽNE ALTERNATIVNE REŠITVE

Ob predvsem normativnih zadržkih glede mehanizma obveznih volitev se v nekaterih državah, ki poznajo omenjeni institut, pojavljajo prizadevanja po tem, da bi uveljavljeni volilni sistem ukinili in uvedli neobvezne volitve. Izjema ni niti Avstralija, država, ki ima po mnenju nekaterih »najbolj učinkovit sistem obveznih volitev med uveljavljenimi demokracijami« (Mackerras in McAllister 1999, 217).

Da so obvezne volitve »resen in ekscentričen fenomen«, ni Avstralcev očitno nikoli motilo. To je po vsej verjetnosti posledica njihovega odnosa od države, ki je predvsem prijateljski, velikokrat označen kot benthamističen, utilitarističen ali socialno demokratičen po svoji naravi. Kot nasprotje politični kulturi Lockovskega tipa državljanske aktivnosti, so Avstralci državo vseskozi spoštovali. Ne kot nezaželenega vsiljivca, ki deli zapovedi, pač pa kot uporabnikom prijazen sistem, ki jim zagotavlja dobrine in storitve, zato tudi na obvezne volitve ne gledajo kot na nekaj spornega in težavnega. Zelo malo se jih dejansko sprašuje o paradoksalnem statusu v povezavi z osnovnimi liberalno-demokratskimi načeli. Gre torej za povsem normalen del avstralske politične kulture, ki uživa široko podporo med volivci. Ob številnih svetovnih trendih upadanja volilne udeležbe in naraščanja politične apatije je razvidno, da bi bil za Avstralce trenutno zelo neprimeren čas za opustitev obveznih volitev. Gre za trende kot so oslABLJENE ekonomske sposobnosti (na eni strani zaradi novih in naraščajočih podrazredov, na drugi strani pa zaradi velikega pritiska na delavce), naraščanje odtujitve in apatije med mladimi, vsesplošna politična demobilizacija ter nenazadnje inovacije v informacijski tehnologiji, ki lahko še poslabšajo oddaljenost med ljudmi in političnimi zadevami (Hill 2000, 30-31). Kljub temu pa se pojavljajo določene tendence, da bi obvezne volitve, ki so sicer v Avstraliji v uveljavi že od leta 1924, nadomestili z neobveznimi. Obvezne volitve so bile v Avstraliji leta 1924 uzakonjene s t. i. Commonwealth Electoral Act-om. Prve obvezne volitve so tako izvedli leta 1925, s čimer je volilna udeležba poskočila na 91,4 %, kar je pomenilo povečanje za približno 32 % glede na prejšnje volitve (Internet 10). Avstralski politični prostor v večji meri obvladujejo predvsem tri večje politične stranke – Laburistična stranka, Liberalna stranka in Nacionalna stranka. Kljub tekmovalnosti pa lahko v tem primeru govorimo o relativni stabilnosti v bistvu dvostrankarskega sistema z laburističnim polom na eni in

liberalno-nacionalnim na drugi strani (Ferfila 2003, 204). Da obvezne volitve bolj kot desnim koristijo levim strankam, v Avstraliji dokazuje močna podpora Laburistični stranki (Johns 1998, 369). Glavni podporniki ukinitve obveznih volitev so tako v Avstraliji tiste politične stranke, ki v omenjenem institutu poleg normativnih in praktičnih ugovorov vidijo tudi grožnjo svoji lastni poziciji v političnem prostoru.

5. 1 PREDLOGI ALTERNATIVNIH REŠITEV

Ker se mehanizem obveznih volitev navkljub nekaterim poskusom njegove zrušitve v praksi v Avstraliji še vedno dokaj učinkovito izvaja, se pojavljajo nekatere ideje o tem, kako bi se sedanji uveljavljeni sistem dalo izboljšati v smislu večje sprejemljivosti. Ali je možno, da bi se sedanji sistem ohranilo, vendar z določenimi predelavami, ki bi bile bolj sprejemljive za nasprotnike sistema? Pomembno vprašanje je tudi, ali bi opustitev obveznih volitev povzročila padec volilne udeležbe? Znanstveniki namigujejo, da bi se to res zgodilo. Na Nizozemskem so bile npr. volitve obvezne med leti 1917 in 1967 in v tem času je bila volilna udeležba precej podobna tisti v Belgiji in Avstraliji, povprečno nad 90 %. Ukinitve tega instituta je na volitvah leta 1971 prinesla takojšen padec volilne udeležbe, in sicer za 15,8 %. Na naslednjih šestih volitvah po ukinitvi obveznih (1971-86) je bila povprečna volilna udeležba 84,1 %, na volitvah med leti 1989 in 2003 pa je bila v povprečju 78,3 % (Internet 10). Kaj torej ob morebitni ukinitvi obveznih volitev pričakovati v Avstraliji? Jackman na podlagi raziskav in podatkov v primeru Avstralije namreč trdi, da bi opustitev obveznih volitev nedvomno povzročila močan padec volilne udeležbe, morda bi slednja padla celo na raven med 50 in 60 % (Jackman v Johns 1998, 367). Ocena sicer ostaja špekulativna, vendar ostaja nedvomno dejstvo, da bi volilna udeležba v primeru opustitve obveznih volitev, morda sicer ne tako drastično, vendar realno gledano zagotovo padla. Iz tega vidika je morda bolj smotrno razmišljati o modifikacijah sistema. Alternativne rešitve za ohranitev obstoječega sistema nam ponudi kar nekaj avtorjev.

5. 1. 1 DEMARCHY

Če morda začnemo kar z najbolj radikalno alternativo obveznim volitvam in volitvam nasploh, ne moremo mimo kritike liberalne demokracije, ki trdi, da parlamentarne volitve ne dosegajo veliko in da morajo države najti druge metode demokratične

participacije. J. Burnheim je eden izmed avtorjev, ki preizkuša in kritizira tudi številne druge metode participacije in ponuja alternativo, ki ji sam pravi »demarchy«¹⁵. Ideja J. Burnheima je bolj podobna stari atenski demokraciji kot pa liberalni demokraciji. Za razliko od večine liberalnih demokratov vidi novejšo verzijo demokracije kot svoj lasten konec in ne kot sredstvo za doseg cilja. J. Burnheim razume demokracijo ne samo kot instrument, ampak tudi kot način življenja, ki se ponuja kot alternativa demokraciji in temelji na mreži številnih odločevalskih skupin, ki vsaka posamično izvajajo specifične funkcije, kot so npr. promet ali zdravstvena oskrba na nekem lokalnem območju. Člani teh skupin so izbrani naključno izmed vseh tistih, ki se prostovoljno ponudijo za članstvo. Govorimo torej o hipotetičnem političnem sistemu, ki ga vodijo naključno oblikovane skupine odločevalcev. »Demarchy« naj bi bila na tak način sposobna dosegati tudi demokratično predstavnost brez volitev, zato se zanjo pojavlja tudi ime »demokracija brez volitev« (Internet 16). Ob vsem tem pa se za nadaljnjo diskusijo pojavlja odprto vprašanje, ali ne bi morebiti to pomenilo koraka nazaj in vrnitev v že nekoliko preživeto klasično demokracijo.

5. 1. 2 POVEČANJE POMENA VOLITEV

Manj radikalna pa je ideja Franklina, ki trdi, da bi bil bolj učinkovit način za doseg istega cilja zagotovo ta, da bi volitve naredili bolj »posledične«, njihove posledice pa bolj očitne. Na ta način naj bi se tudi volilni kandidati bolj potrudili pri oblikovanju takšnih politik, ki bi apelirale na dotedanje volilne abstinente. Po njegovem mnenju volilna udeležba sama po sebi tega verjetno ne bi dosegla. Tako predlaga reforme, ki bi namesto t. i. površnosti naslovile resnične nezadostnosti v tem procesu, kar bi po njegovem zagotovo pozitivno poudarilo pomen volitev. Pomen volitev naj bi bolj poudarile tudi reforme financiranja volilnih kampanj, ki bi lahko z zmanjšanjem moči neizvoljenih teles povečale pomembnost izvoljenih teles in tako povečale celoten vložek volitev teh teles. Franklin pa predlaga tudi manjše število volitev v vsakem desetletju, s čimer naj bi se tudi povečal poudarek volitev (Franklin 1999, 216).

¹⁵ Sama beseda naj bi bila sestavljena iz besede demos (ljudstvo) in archy (vladati) (Internet 15).

5. 1. 3 JASNI VOLILNI ZAKONI

Pomembna liberalna dilema obveznih volitev je tudi dolžnost oz. obveza voliti. Zakonodajca, ki določa volilno proceduro, bi zato morala jasno izražati kaj se od državljana kot od volivca pravzaprav zahteva in pričakuje. Obvezujoča narava obveznih volitev je ponekod namreč zelo omiljena - volivec, ki pusti glasovnico prazno, vseeno izpolni svojo obveznost in ne krši zakonskih določil. Dober primer je belgijski model obveznih volitev, kjer zakonodajca jasno določa, da je edina obveza volivca ta, da se pojavi na volišču (Internet 10). Če že govorimo o volilni dolžnosti, se pojavljajo tudi določene ideje o tem, ali volilno dolžnost sploh lahko štejemo za neko doživljenjsko obvezo. Če je pri določeni starosti ljudem npr. dopuščeno iti v pokoj, potem bi lahko po tej logiki starejšim dopustili tudi to, da se jim pri določeni starosti ni več treba udeleževati volitev. Ker se starejši (predvsem zaradi slabega zdravja) redkeje udeležujejo volitev, se omenjena ideja morda niti ne sliši tako bizarno. Navsezadnje so se nekatere države z uzakonjenimi obveznimi volitvami za to možnost že odločile (Internet 10). V Argentini, Braziliji, Peruju in Luksemburgu so volitve za državljane, stare več kot 70 let, neobvezne. Ta meja je v Ekvadorju 65 let, v Paragvaju pa 75 let. Brazilija in Ekvador pa sta državi, v katerih so volitve neobvezne tudi za tiste državljane, ki so nepismeni (Internet 3).

In če smo v prejšnjem poglavju kot pomanjkljivost obveznih volitev navajali nezmožnost realne ocene tega, koliko volivcev v volilnem procesu participira v pravem pomenu besede, lahko navedemo tudi možno rešitev tega problema. Rešitev naj bi bile t. i. prilagojene glasovnice, ki bi vsebovale tudi možnost »za nikogar od naštetega«. To bi po mnenju Engelen delno ublažilo neuspeh trenutnih sistemov obveznih volitev, ki ne morejo razlikovati med političnimi, anti-političnimi in apolitičnimi volivci (Engelen 2007, 28). Podobno idejo navede M. Cooray, ki pa bi na voliščih poleg običajne volilne skrinjice postavil še dodatno, t. i. abstinenčno skrinjico: »Na ta način bi volivci lahko izrazili svoje nestrinjanje s političnimi strankami in kandidati oz. zmedo ter enostavno nerazumevanje in nepoznavanje političnih strank« (Internet 10). To bi tistim volivcem, ki zavračajo vse kandidate, omogočilo da bi se izognili podelitvi kakršnegakoli glasu, kot je npr. dovoljeno na volitvah v italijanski parlament ali na volitvah za ruskega predsednika. Ko je npr. G. Hoon predlagal, da bi se obvezne volitve uvedle tudi v Veliki Britaniji, je bil pri tem soočen tudi v vprašanju, ali bi del nove volilne ureditve

vseboval tudi abstinenčno skrinjico. V odgovor je dejal, da bi bilo to absolutno vitalnega pomena (Internet 10). Zanimiv tehničen predlog izboljšanja volilnega sistema nam ponudi tudi A. Prusnik: »Namesto obvezne volilne udeležbe in kazni za morebitno odsotnost bi lahko uvedli volilno loterijo z mamljivimi nagradami. Če ima udeležba kakšno pomembnost, potem je strošek nagrad lahko zanemarljiv« (Internet 17).

5. 1. 4 PRIMERNE KAZNI

In nenazadnje ne moremo mimo primernih sankcij oz. kazni za volilno neudeležbo. L. Hill trdi, da morajo biti kazni za neudeležbo vsekakor uporabljene pošteno, saj lahko le na ta način univerzalna volilna participacija sčasoma postane kulturna vrednota. Namesto da so sankcije uporabljene kot oblika maščevanja, bi morale biti podane z eksplicitnim ciljem nadomeščanja stroškov, povzročenih s strani države in posledično zapravljenih s strani volilnih abstinentov. V povezavi s sankcijami pa nam L. Hill ponudi tudi dokaj revolucionarno idejo o tem, da bi iz sistema sankcioniranja volilne neudeležbe izpustili t. i. vestne nasprotnike. To so tisti sicer maloštevilni ljudje, ki tako močno nasprotujejo obveznim volitvam, da jih je neproduktivno poskušati prepričati ali siliti v volitve. Nalaganje sankcij slednjim naj ne bi bilo učinkovito, saj tako trdno stojijo za svojimi prepričanji, da v nobenem primeru ne bodo plačali globe in bodo, če bo potrebno, zaradi teh svojih neomajnih stališč raje nekaj dni presedeli v zaporu. To je slabo tako za ostale volivce kot tudi za demokracijo nasploh. L. Hill navede dva razloga, zakaj se je dosledno zavzemati za obvezne volitve in hkrati izpuščati vestne nasprotnike. Kot prvo, glavno upravičenje obveznih volitev leži v kapaciteti vsesplošne politične apatije. Vendar pa L. Hill trdi, da ti močni zavestni nasprotniki niso apatični in da tudi ne predstavljajo nevarnosti, da bi se umaknili iz političnega prizorišča. Ti močni nasprotniki tudi niso anti-politični, saj pravzaprav s tem, ko javno naslavljajo svoje politične razloge za svojo abstinenco, predstavljajo bolj globoko zavezanost k političnemu. Na nek način gre torej za obliko hiper-politike, zato izključitev njihovega mnenja pomeni, da smo zgrešili vso bistvo demokracije. Drugi razlog, zakaj lahko izpustimo vestne nasprotnike, pa naj bi bil strateške narave. Aktivno izvrševanje volilnih zakonov je lahko tudi neproduktivno in nepremišljeno. Ostre sankcije, kot je npr. zapor, lahko le škodijo slovesu obveznih volitev in če bi tovrstne sankcije rutinsko izvajali, bi to lahko privedlo do apatije med volivci. Nekoliko paradoksalno to pomeni,

da je lahko izpustitev vestnih nasprotnikov tudi način varovanja slovesa in tako same možnosti preživetja institucij v prihodnosti (Internet 6).

5. 2 NEKATERI DOPOLNILNI MEHANIZMI POVEČANJA VOLILNE UDELEŽBE

Pri zgoraj omenjenih prilagoditvah gre morda res za dokaj majhne, predvsem tehnične spremembe, ki morda ne bi prepričale najbolj gorečih kritikov obveznih volitev. Precej izviren način, ki sicer ne preoblikuje samega sistema obveznih volitev, ampak ga kvečjemu dopolnjuje in predstavlja zgled tudi za države z neobveznimi volitvami, pa je primer avstralskih volilnih okrožij Fowler in Prospect. Omenjeni volilni okrožji sta okrožji z velikim deležem imigrantov. Leta 2001 je bila Avstralska volilna komisija prepričana, da je to glavni razlog za izrazito nizko volilno udeležbo v omenjenih območjih. Da bi se tu izboljšala volilna pismenost, je v ta namen na priseljenskih centrih prirejala in organizirala razna informacijska srečanja. Predstavnik Avstralske volilne komisije D. Farrell trdi, da je bil padec neveljavnih glasov v omenjenih okrožjih na volitvah leta 2004 pravzaprav posledica teh srečanj (Internet 10). Da ima lahko politična socializacija ogromen vpliv na politično ozaveščenost državljanov, priča tudi ameriški primer t. i. Kids voting programa. Gre za poseben projekt, preko katerega naj bi se sicer še mladoletni učenci poučili o volilnem procesu in državljanskih dolžnostih ter s tem postali družbeno bolj odgovorni in bolje informirani odrasli, ki bodo aktivno sodelovali v demokratičnem procesu. Omenjeni institucionalni proces, v katerem se učence seznanja z volilnim sistemom, volilno zakonodajo ter volilnimi kandidati, se po številnih šolah v ZDA izvaja že od leta 1992. Da gre za precej učinkovit mehanizem spopadanja s politično otopelostjo in volilno abstinenco, pričajo tudi študije, ki kažejo na pozitivne vplive omenjenega programa. V ZDA naj bi tako vse skupnosti, ki poznajo Kids voting program, doživele porast volilne udeležbe, ki se giblje med 7 in 10 %. Študija iz leta 1999 pa celo ugotavlja, da je za otroke, ki so bili vključeni v ta institucionalni proces, v primerjavi s tistimi ki niso bili, za 12 do 19 % bolj verjetno, da se bodo ob polnoletnosti registrirali kot volivci in se redno udeleževali volitev. Izkazalo pa se je tudi, da se je volilna udeležba staršev v volilnih okrožjih, kjer se je omenjeni program izvajal v primerjavi z okrožji ki niso bila vključena v program, zvišala za 2,6 % (Internet 18). »Področje vzgoje in izobraževanja ima pomembno vlogo, saj se mora vključiti v proces oblikovanja kompetenc, ki posamezniku omogočijo sodelovanje v političnem sistemu« (Brezovšek in drugi 2008, 240). Če torej posameznik nima na voljo

ustreznih kompetenc, tudi ne moremo pričakovati, da se bodo na področju politične participacije in v procesu sprejemanja skupnih odločitev zgodile kakšne drastične spremembe v smislu aktivnejšega participiranja državljanov.

Da pa se lahko država v politično ozaveščanje mladih vključi tudi drugače, nam ponovno priča avstralski primer. Nedolgo tega je namreč Avstralska volilna komisija vsem mladim, ko dopolnijo 17 let, pričela pošiljati rojstnodnevne čestitke, v katerih jih z motivacijskim sporočilom vzpodbuja k razmišljanju o volitvah in volilni registraciji (Hill 2000, 33). Mogoče dober zgled za vse države, ki se soočajo z izjemno volilno apatijo mladih.

Franklin sicer trdi, da je za razširitev udeležbe na volitvah veliko bolj obetajoče izboljšati institucionalni kontekst kot pa dvigniti raven izobrazbe in političnega zanimanja (Franklin v Lijphart 1997, 534). Vendar pa so ravno socializacijski dejavniki tisti, ki lahko pripeljejo do nekega aktivnega državljanstva. Po mnenju Krefta je aktivno državljanstvo poleg obvezne volilne udeležbe edino zdravilo za vsesplošno politično apatijo. Problem današnjega sveta je po njegovem mnenju antipolitični populizem, ki je izrazito uperjen proti aktivnemu državljanstvu (Kreft, Studio City 5. 11. 2007). Aktivnega državljanja potrebujemo takrat, ko ga ne zaznavamo. Demokracija kot zelo ranljiv mehanizem v bistvu propade, če aktivnega državljanstva ne zaznavamo več. Pomembno je razumeti predvsem to, da demokracija nastane z nekim vrednostim konsenzom, ki se v družbi nenehno dinamično gradi. Torej moramo iz dneva v dan preko izobraževanja, medsebojne komunikacije, medijev, itd. graditi dogovor o vrednotah, ki jih skušamo posredovati vsem posameznikom, ki skupaj tvorijo neko širšo skupnost. Če smo v tem čvrsti, potem manjša ali večja volilna udeležba niti ne predstavlja problema, saj se vsi gibljemo v nekem prostoru, ki je demokratičen. Če pa tega ni, potem tudi normativno oz. z neko prisilo ne moremo več rešiti dejstva, da je demokratična zavest ljudi propadla (Cerar, Studio City 5. 11. 2007). Aktivno državljanstvo je torej resnično nekaj na kar upa današnji svet. Če se torej že v samih temeljih socializacije potrudimo in gradimo trden lik politično ozaveščenega državljanja z močno demokratično zavestjo, se nam za prihodnost demokracije ni potrebno bati. In v tem primeru bi tudi obvezne volitve izpadle kot nepotrebne.

7 ZAKLJUČEK

V pogojih vsesplošne apolitičnosti in naraščajoče volilne abstinence svet dejansko potrebuje aktivnega državljana. Če naj bi v demokratičnem procesu vsi ljudje skupno odločali o svoji usodi, se ob trenutnih svetovnih problemih (ekološki problemi, aktualna recesija, revščina, ipd.) ideja o sodelovanju in iskanju skupnih rešitev še toliko bolj zdi na mestu. Volitve so zagotovo glavna in za številne državljane včasih celo edina izkušnja politične participacije, s katero lahko izrazijo svoja pričakovanja in prepričanja. V demokratičnih režimih je utemeljena in omogočena pravica do politične participacije sicer zasidrana v pravno zajamčenih okvirjih, ki slehernemu posamezniku zagotavljajo enake formalne možnosti. V praksi pa žal neenakost zastopanosti in vpliva nista naključno razporejeni, ampak sistematično usmerjeni v korist privilegiranih državljanov. Politična enakost je tako zagotovo vsaj delno utopija. To pa skupaj s trenutnimi svetovnimi trendi oslabljenih ekonomskih karakteristik, naraščajoče družbene in politične apatije ter politične demobilizacije vsekakor kliče po aktivnejši vlogi državljana, na kar upa današnji svet. Splošna volilna pravica je danes sicer resda dojeta kot nujen in neizogiben pogoj demokracije, vendar se (tudi zaradi trenutne svetovne situacije) pojavljajo določene tendence po temu, da bi v svetu dosegli univerzalno oz. splošno razširjeno volilno participacijo. Ideja vsekakor ni nova, saj je v svetu trenutno okrog trideset držav, ki so volilno pravico že v prejšnjem stoletju povzdignile v uzakonjeno državljansko dolžnost. Obvezne volitve, ki jih številni označujejo kot eno izmed najbolj doslednih institucionalnih zdravil za volilno abstinenco, imajo vsekakor številne prednosti in slabosti.

Nekatere kritike obveznih volitev letijo na dejstvo, da degradirajo sam demokratični proces, saj so državljani v njem prisiljeni sodelovati. Vendar pa je namen demokratičnih volitev ugotoviti poglede vseh državljanov, ne le tistih dobro ozaveščenih. Obvezne volitve naj bi imele ugoden vpliv na zmanjšanje vloge denarja v politiki, a naj bi po drugi strani pomenile tudi trivialne predvolilne kampanje in politični populizem. Kandidati oz. politične stranke naj bi se v primeru obveznih volitev bolje osredotočali na samo volilno kampanjo in predvolilne teme. Bolj koristijo levim strankam, katerih volivci so ponavadi tisti z nižjim socialno ekonomskim statusom. Obvezne volitve močno spodbujajo politične stranke in volilne kandidate, da bolj pozorno in učinkovito dostavljajo informacije dotedanjim volilnim abstinentom, prav

politična obvešččenost pa je prvenstveni pogoj politične participacije. Prednost obveznih volitev je tudi njihova funkcija delovanja kot dejavnik družbene kohezije. Če sta dve osnovni sestavini državljanstva inkluzivna participacija in demokratično samovladanje, obveza v tem primeru deluje kot pomoč pri uresničevanju teh dveh idealov. Če neobvezne volitve služijo marginalizaciji in delajo že tako občutljive družbene skupine še občutljivejše, lahko obvezne volitve v tem smislu delujejo kot učinkovit ukrep proti družbeni izolaciji in marginalizaciji ter s tem dvigujejo raven demokratičnosti nekega političnega sistema. Porast udeležbe na volitvah lahko spodbudi močnejše sodelovanje in zanimanje za druge politične dejavnosti – v tem smislu naj bi imele obvezne volitve koristen vpliv na aktivno državljanstvo. Da pomagajo utrjevati družbeno normo voliti, priča tudi dejstvo, da večina volivcev v državah z obveznimi volitvami omenjeni institut tudi podpira.

Najpomembnejši argument v prid obveznim volitvam pa je vsekakor njihov prispevek k visoki in sorazmerno izenačeni udeležbi volivcev. To dokazujejo tudi podatki držav z uzakonjenimi obveznimi volitvami, saj v njih vsakokratna volilna udeležba presega 90 % – s tem je torej v demokratični proces oblikovanja javnih politik vključena velika večina državljanov. Če del državljanov politično ne participira, vlada njihovih preferenc ne zaznava in jih tudi ne more izvrševati. Vsak nižje izobraženi državljan z nizkim družbenim statusom, ki volilno abstiniira, svojega glasu ne prenese na drugega nižje izobraženega državljana, pač pa na bolj privilegiranega. Kdo voli in kdo ne pa ima pomembne posledice na to, kdo bo izvoljen in na vsebino javne politike. Posledično tako volilna teža privilegiranih državljanov postane močnejša, kot je njihov dejanski delež v populaciji. In prav v tem smislu je mehanizem obveznih volitev učinkovit v zmanjševanju politične neenakosti. **Našo prvo hipotezo, da obvezne volitve zagotavljajo, da izvoljena vlada predstavlja voljo velike večine ljudstva in s tem zmanjšujejo politično neenakost, lahko torej na koncu potrdimo.** Večja volilna udeležba vsekakor povečuje politično enakost, ki predstavlja osrčje demokracije, zmanjšuje socialno ekonomske razlike in prinaša večjo podporo levo usmerjenim političnim strankam, kar naj bi posledično pomenilo večjo državo blaginje in s tem večje koristi vseh volivcev. Največja kritika obveznih volitev pa leti na kršitev liberalno-demokratičnega principa svobodne izbire. Če je demokratični ideal tudi posameznikova svoboda, potem obvezne volitve vsekakor niso demokratične, saj predstavljajo nedovoljen poseg v privatno sfero suverenega individualista, v njegove pravice in neodtujljive svoboščine. Vendar pa po drugi strani mehanizem obveznih

volitev povečuje demokratični princip suverenosti ljudstva, od volivca pa se dejansko zahteva zgolj to, da se pojavi na volišču in odda glasovnico. Obvezne volitve pravzaprav niso ne demokratična in tudi ne totalitarna, temveč republikanska ideja. Izhajajo namreč iz prepričanja, da je državljska pravica hkrati tudi dolžnost sodelovanja pri javnih zadevah. **Našo drugo hipotezo, da je glavni argument proti uvedbi mehanizma obveznih volitev dejstvo, da je prisila v volilni glas nedemokratična in negira svobodno odločitev kot eno izmed glavnih prvin demokratične ureditve, lahko potrdimo le delno.** Tudi zato, ker je absolutna svoboda odločitve pravzaprav iluzorna. Dejstvo, da manj izobraženi ljudje bolj sistematično volilno abstinirajo kot ostale družbene skupine, razkriva, da se slednji spopadajo z mnogo večjimi ovirami, ki jim preprečujejo politično participacijo. Ker sta ponavadi znanje in interes za politiko pogojena s strukturnimi dejavniki, kot je npr. dosežena izobrazba, gre posameznikovo odločitev voliti ali ne voliti v celoti pripisati »svobodni odločitvi«, ki zato ne more biti uporabljena za upravičenje svobodne participacije oz. neobveznih volitev.

Opustitev obveznih volitev v državah, ki so v praksi ta mehanizem že uresničevale in ga potem postopoma ukinile, je privedla do padca volilne udeležbe. Zato se ob glasnih kritikah pojavljajo tudi določene ideje o tem, kako bi sistem obveznih volitev dopolnili in ga naredili bolj sprejemljivega, predvsem v liberalnem pogledu. Poleg abstraktnejših idej o političnem sistemu brez volitev ali »bolj posledičnih« volitvah se zdijo najbolj praktične predvsem tehnične rešitve volilnega sistema, kot so npr. prilagojene glasovnice, ki bi vsebovale možnost »za nič od naštetega«, s čimer bi po mnenju mnogih odpravili največjo pomanjkljivost obveznih volitev, torej povečano število neveljavnih glasov. K večji sprejemljivosti obveznih volitev pa lahko zagotovo pripomore tudi dosledna umestitev v pravne okvirje, torej jasno določen volilni zakon skupaj s primernimi in sprejemljivi sankcijami za morebitno neudeležbo. Sama sem sicer mnenja, da pri povečevanju politične participacije največjo vlogo odigrajo socializacijski dejavniki. Ameriški primer poučevanja otrok o pomenu političnega sistema in volitev nasploh se mi zato zdi zelo primeren zgled dopolnilnega mehanizma povečevanja volilne udeležbe in politične participacije nasploh. Kot smo ugotavljali že v uvodu, za volitve še nismo našli ustrezne zamenjave, ki bi kako drugače konstituirala politični sistem. Volilna udeležba je predvsem odraz ozaveščenosti ljudi o pozitivnih posledicah njihove volilne udeležbe in če so ljudje ozaveščeni o pomembnosti volitev, potem so zanje tudi motivirani. Potrebujemo torej takšen politični oz. družbeni sistem,

ki bo konstituiral aktivne državljane in vzpodbujal posameznikovo družbeno in politično angažiranje. V tem smislu lahko obvezne volitve navkljub pomanjkljivostim služijo za motiviranje državljanov, da izvršujejo svojo težko izbojevano pravico voliti, ki je vsekakor preveč dragocena, da je ne bi uporabljali.

8 LITERATURA

1. Adam, Frane. 1991. Politična participacija kot sestavina kakovosti življenja. *Družboslovne razprave* 8 (12): 102 – 117.
2. Axford, Barrie. 2002. Political participation. V *Politics – An introduction*, ur. Barrie Axford, Gary K. Browning, Richard Huggins in Ben Rosamond, 121 – 122. London: Routledge.
3. Brezovšek, Marjan. 1990. Volitve kot demokratična institucija. V *Volitve '90, Politološki dnevi Ankaran '90*, ur. Danica Fink-Hafner, 23-31. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
4. - - - 1995. Politična participacija. *Teorija in praksa* 32 (3-4): 199-211.
5. - - - 2002. Volitve in politično predstavništvo. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink Hafner in Tomaž Boh, 51-70. Ljubljana: Založba FDV.
6. Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Milan Zver , ur. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Založba FDV.
7. Campbell, A. Robert. 2002. Voting and the Folly of Abstention. *Journal of Management Inquiry* 11: 372-380. Dostopno prek: <http://jmi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/11/4/372> (27. avgust 2008).
8. Chong, Alberto in Mauricio Olivera. 2005. On compulsory voting and income inequality in a cross-section of countries. *Inter-american development bank, Research department, Working paper* 533: 3-17. Dostopno prek: <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubWP-533.pdf> (27. avgust 2008).
9. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
10. Dolinar, Ksenija in Seta Knop, ur. 2003. *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
11. Dvoršak, Adriana. 1990. Oblikovanje volivcev: psihološki mehanizmi posameznika in zahteve sistema. V *Volitve '90, Politološki dnevi Ankaran '90*, ur. Danica Fink-Hafner, 83-89. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
12. Engelen, Bart. 2007. Why Compulsory Voting Can Enhance Democracy. *Acta Politica* 42 (1): 23-39. Dostopno prek:

- <http://perswww.kuleuven.be/~u0042398/article%20definitive%20version.pdf> (4. december 2008).
13. Ferfila, Bogomil. 2003. *Družboslovni preseki Avstralazije in Indonezije*. Ljubljana: Založba FDV.
 14. Fink Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Založba FDV.
 15. Franklin, N. Mark. 1999. Electoral engineering and cross-national turnout differences: What role for compulsory voting. *British Journal of Political Science* 29 (1): 205-216. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/194302.pdf> (4. december 2008).
 16. Goati, Vladimir. 1989. Politični pluralizem in volitve. *Teorija in praksa* 26 (11-12): 1400 – 1408.
 17. Grad, Franc. 1992. Nekatera vprašanja volilne organizacije in tehnike. V *Zbornik strokovno znanstvenih razprav*, 156-164. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
 18. - - - 1996. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti.
 19. Haček, Miro. 2004. Lokalne volitve zgolj kot indikator za parlamentarne? V *Lokalna demokracija I*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček in Krašovec Alenka, 22-35. Ljubljana: Založba FDV.
 20. Held, David. 2006. *Models of democracy, 3rd ed.* Cambridge: Polity.
 21. Hill, Lisa. 2000. Compulsory voting, political shyness and welfare outcomes. *Journal of Sociology* 36 (1): 30-48. Dostopno prek: <http://jos.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/36/1/30> (17. september 2008).
 22. - - - 2006. Low voter turnout in The United States. Is compulsory voting a viable solution? *Journal of Theoretical Politics* 18 (2): 207-232. Dostopno prek: <http://jtp.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/18/2/207> (27. avgust 2008).
 23. Internet 1: *Compulsory voting*. 2006. Dostopno prek: <http://jackman.stanford.edu/papers/cv.pdf> (27. avgust 2008).
 24. Internet 2: *Compulsory voting*. 2007. Dostopno prek: www.aceproject.org/ero-en/topics/electoral-systems/Compulsory%20Voting.doc (21. september 2007).
 25. Internet 3: *Compulsory voting*. 2008. Dostopno prek: http://www.idea.int/vt/compulsory_voting.cfm (25. oktober 2008).

26. Internet 4: *Compulsory voting around the world*. 2008. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/politics/2005/jul/04/voterapathy.uk> (13. april 2008).
27. Internet 5: *Endogenous Institutions: The Origins of Compulsory Voting Laws*. 2008. Dostopno prek: <http://weblamp.princeton.edu/rppe/events/piepmay2008/papers/HelmkeMeguid.pdf> (27. avgust 2008).
28. Internet 6: *Democratic assistance: A compulsory voting template*. 2002. Dostopno prek: <http://arts.anu.edu.au/sss/apsa/Papers/hill.pdf> (27. avgust 2008).
29. Internet 7: *The case for compulsory voting*. 2006. Dostopno prek: <http://www.mind-trek.com/writ-dtf/votehoax/c-puplic.htm> (14. april 2008).
30. Internet 8: *The case against compulsory voting*. 2006. Dostopno prek: <http://www.mind-trek.com/writ-dtf/votehoax/p-mcguin.htm> (13. april 2008).
31. Internet 9: *Inquiry into voter participation and informal voting*. 2008. Dostopno prek: <http://www.parliament.vic.gov.au/emc/Inquiry%20into%20Voter%20Participation/Michael%20Doyle.pdf> (27. avgust 2008).
32. Internet 10: *Compulsory voting in Australian national elections*. 2008. Dostopno prek: <http://www.aph.gov.au/library/Pubs/RB/2005-06/06rb06.pdf> (27. avgust 2008).
33. Internet 11: *Compulsory voting*. 2008. Dostopno prek: <http://geography.about.com/od/politicalgeography/a/compulsoryvote.htm> (14. april 2008).
34. Internet 12: *Is compulsory voting a good idea? The consequences of compulsory voting in Belgium*. 2007. Dostopno prek: <http://www.partirep.eu/upload/1193737138.pdf> (27. avgust 2008).
35. Internet 13: *The impact of compulsory voting upon the public policy*. 2007. Dostopno prek: <http://www.epop07.com/papers/Koichi%20Kato.pdf> (25. avgust 2008).
36. Internet 14: *Liberal democracy: Accountability, political rights and duties*. 1999. Dostopno prek: <http://www4.gu.edu.au/ext/civics/cv02/mod02/cv02m02t02.htm#dec> (14. april 2008).

37. Internet 15: *Demarchy*. 1999. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Demarchy> (10. december 2008).
38. Internet 16: *Democracy without election*. 2003. Dostopno prek: <http://www.uow.edu.au/arts/sts/bmartin/pubs/95sa.html> (10. december 2008).
39. Internet 17: *Sodelovanje ljudi v političnem odločanju*. 2008. Dostopno prek: http://www.sidip.org/SIDIP_files/Voter.Turnout.in.Slovenia_SI.pdf (10. december 2008).
40. Internet 18: *Resource center: Tools and training for volunteer and service programs*. 2003. Dostopno prek: <http://www.nationalservicerresources.org/node/17521> (10. december 2008).
41. Johns, Gary. 1998. Does compulsory voting distort electoral outcomes? *Agenda* 5 (3): 367-372. Dostopno prek: <http://epress.anu.edu.au/agenda/005/03/5-3-NT-3.pdf> (13. april 2008).
42. Lever, Annabelle. 2008. A liberal defence of compulsory voting: some reasons for scepticism. *Politics* 28 (1): 61-64. Dostopno prek: <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/119400577/PDFSTART> (15. julij 2008).
43. Lijphart, Arend. 1997. Neenaka participacija: nerazrešena dilema demokracije. *Teorija in praksa* 39 (3): 524 – 545.
44. Lukšič, Igor. 1990. Volitve kot obred in igra. *Časopis za kritiko znanosti* 127: 60 – 70.
45. Mackerras, Malcolm in Ian McAllister. 1999. Compulsory voting, party stability and electoral advantage in Australia. *Electoral studies* 18: 217-233. Dostopno prek: <http://polsc.anu.edu.au/staff/mcallister/pubs/Compulsory.pdf> (9. oktober 2008).
46. Makarovič, Matej. 2002. Politična participacija v desetletju demokratizacije. V *Demokracija v Sloveniji: Prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik. Ljubljana: Založba FDV.
47. Mueller, Dennis C. 1995. *Public choice II*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
48. TV Slovenija, 2. program. 2007. *Studio City*. Ljubljana, 5. november.
49. Zajc, Drago. 1998. *Politika človekovih pravic*. Ljubljana: Založba FDV.
50. Žagar, Mitja. 1987. Volitve in volilni sistem: fragmenti iz volilnih razmišljanj. *Teorija in praksa* 24 (1-2): 70 – 74.